

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

KILENCVENHATODIK ÉVFOLYAM
2025

Budapest, 2026

LEVÉLTÁRI KÖZLEMÉNYEK

Archival Publications Revue
des Archives

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
Közleményei

Journal of the National Archives of Hungary
Revue des Archives Nationales de Hongrie

Kilencvenhatodik évfolyam

Főszerkesztő
Szabó Csaba

Szerkesztőség
Fiziker Róbert (felelős szerkesztő),
Hegedűs István, Kulcsár Krisztina, Miklós Dániel

Szerkesztőbizottság
Csetz Balázs, Mikó Zsuzsanna,
Németh László Sándor, Rácz György, Reisz T. Csaba

Székhely (postacím):
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4.
(1250 Budapest, Pf. 3.)
<https://leveltarikozlemenyek.mnl.gov.hu/index.php/lk>
mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_kozlemenyek
Email: leveltari.kozlemenyek@mnl.gov.hu

A borítóképhez felhasznált fotó:
A budapesti Tudományos Akadémia homlokzati rajza (1861) – részlet
Forrás: HU-MNL-OL-T 15-14.

HU ISSN 0024–1512
DOI: 10.71065/LK.2025
A kiadásért felel a Magyar Nemzeti Levéltár főigazgatója
A borítót tervezte: Nagy Attila
Műszaki szerkesztő: Máté István
Nyomdai kivitelezés: OOK-Press Kft., Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
Megjelent 21,5 (B/5) ív terjedelemben

TARTALOM

A Magyar Tudomány Éve

Szabó Csaba: Levéltári utópia	9
Kazareczky Noémi: A Drágffy család margójára – gazdálkodás, innováció, tudomány	25
Kelemen Dávid: Falukutató mozgalom, monográfiák és szociográfiák az 1930-as és '40-es évek Sopron vármegyéjében	53
Bakó Zsigmond: A Magyar Nemzeti Levéltár 2025. évi berlini tanulmányútja	75

Levéltártan

Lise Jaillant: Hogyan tehetjük a born-digital és a digitizált levéltári dokumentumokhoz való hozzáférést könnyebbé? Az akadályozó tényezők azonosítása és a megoldások (fordította: Törke Gábor)	119
Reinold Schmücker: Eredetiben megőrzés vagy digitalizálás? (fordította: Szabó Attila András)	145
Izsák Gergely – Závoczki Adrienn: Egy levéltári segédlet új útjai	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. A Sacra Poenitentiaria Apostolica levéltárának rövid bemutatása (fordította: Rácz György)	161

Műhely

Tóth Árpád: Három londoni vonatkozású evangélikus polgári végrendelet Pozsonyból	177
Deák Ádám: Az 1847. évi vármegyei anyautasítások összehasonlító elemzése	215
Csik Tamás: Etetés és itatás a csongrádi és a dési választásokon 1901-ben. „Fertőzött” szavazatok és politikai közösségépítés	259
Lenkey Tibor: A másik Iványi. Ifj. dr. Iványi-Grünwald Béla	291

Irodalom

Ordasi Ágnes: „Na ja, a Birodalmat érteni kell!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Fiziker Róbert: Egy polgár életútja (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Reisz T. Csaba: Teljessé vált Budapest várostörténeti atlasza (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternováczy Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Bessenyei Vanda: A diplomácia sűrűjében (Miklós Dániel: Csehszlovák –magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In memoriam	335
Angol nyelvű összefoglalók	337

TABLE OF CONTENTS

The Year of Hungarian Science

Csaba Szabó: Archival Utopia	9
Noémi Kazareczky: Farming, Innovation, Science – Notes on the Drágffy Family	25
Dávid Kelemen: Village Research Movement, Monographs, and Sociographies in Sopron County in the 1930s and 1940s	53
Zsigmond Bakó: A Study Trip to Berlin by the National Archives of Hungary, 2025	75

Archival Studies

Lise Jaillant: How Can We Make It Easier to Access Born-Digital and Digitized Archival Documents? Identifying Obstacles and Solutions (Translated by: Gábor Türke)	119
Reinold Schmücker: Preservation in Its Original Form or Digitization? (Translated by: Attila András Szabó)	145
Gergely Izsák – Adrienn Závoczki: New Approaches to an Archival Finding Aid	153
Ugo Taraborrelli: „Ne quid rerum dictae Poenitentiariae lapsu temporis pereat”. Discovering the Archives of the Apostolic Penitentiary (Translated by: György Rácz)	161

Workshop

Árpád Tóth: Three Lutheran Civil Wills From Pressburg Relating to London	177
Ádám Deák: Comparative Analysis of the County Instructions of 1847	215
Tamás Csik: “Feeding and Watering” During the Elections in Dés and Csongrád in 1901. “Infected” Votes and Political Community Building	259
Tibor Lenkey: The Other Iványi. Dr. Béla Iványi-Grünwald jr.	291

Book Reviews

Ágnes Ordasi: „Well, You Have to Understand the Empire!” (Ress Imre: Nemzet, birodalom, identitás. HUN-REN Bölcsészettudományi Központ Történettudományi Intézet, Budapest, 2024)	305
Róbert Fiziker: The Life of a Citizen (Borbás Barna: Az első gól. Borbás Gáspár élete. Válasz Online Kft., [Budapest], 2023)	316
Csaba Reisz T.: Budapest’s Historical Atlas Comes to Completion (Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternováczi Bálint: Pest. A kezdetektől 1848-ig / From the beginning to 1848. HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Budapest Főváros Levéltára. Bp., 2025 [Magyar Várostartörténeti Atlasz, 10. Hungarian Atlas of Historic Towns, 10.])	319

Vanda Bessenyei: In the Thicket of Diplomacy (Miklós Dániel: Csehszlovák– magyar politikai kapcsolatok 1938–1945 között. Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2024)	326
Pro Archivo	331
In Memoriam	335
Abstracts of the Papers	337

ETETÉS ÉS ITATÁS A CSONGRÁDI ÉS A DÉSI VÁLASZTÁSOKON 1901-BEN „Fertőzött” szavazatok és politikai közösségépítés

<https://doi.org/10.71065/LK.2025.11>

Levéltári Közlemények 96 (2025) 259–290.

Bevezetés. Értelmezési nehézségek és célok

A tanulmány címében említett két település alighanem az 1901. évi országgyűlési-képviselő-választás két leghírhedtebb választási küzdelmének helyszínét jelölte már a kortársak számára is.¹ Az országos ismertség elsődleges oka, hogy a Magyar Királyi Kúria mindkét választás eredményét megsemmisítette, és a képviselőház még a csongrádi választókerület képviselő-küldési jogát is felfüggesztette. A más-különben szokatlan döntések visszhangját pedig csak fokozta, hogy a választási bíráskodást részben a gyakorlatban is a Kúriára ruházó, 1899. évi XV. törvény hatályba lépése óta először születtek ilyen súlyos ítéletek.² Márpedig a választási visszaélésekkel kapcsolatos évtizedes közéleti viták és botrányos választások eredményeként született jogszabály meghozatala már önmagában is komoly eredménynek számított egy olyan politikai közegben, ahol ellenzéki oldalról gyakran kérdőjelezték meg a dualizmus kori képviselő-választásokat sorra nyerő kormánypárt legitimitását. A botrányosabb választások és általában a Szabadelvű Párt

¹ Az 1901. évi csongrádi és a dési választásokon történtek jogászai és sajtóban megjelent értelmezéséhez lásd A deési mandátum. *Magyar Nemzet*, 1901. január 24., 7–8.; dr. Edvi Illés Károly: A deési mandátum. *Budapesti Hírlap*, 1902. január 21., 1–2.; A kivételek. *Népszava*, 1902. június 24., 4.; A Kúria és a képviselőház. *Budapesti Hírlap*, 1902. január 23., 2.; *Magyar döntvénytár*. 5. A Magyar Kir. Curia, ítélőtáblák, nemkülönben más, legfelsőbb fokú ítélőhatóságok elvi jelentésű határozatai. Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1905, 21., 67–67.; A megsemmisített deési mandátum. *Magyar Nemzet*, 1902. január 11., 2.; Dr. Pap Dávid: Kúriai bíráskodás képviselő-választási ügyekben. Budapest, 1902, 20–24.; *Tudnivalók a képviselő-választásokra*. Szerk. Sáfár László. Budapest, 1910, 30–33., 38–40.; *Új döntvénytár*. 10. A Magyar Kir. Curia, ítélőtáblák, nemkülönben más, legfelsőbb fokú ítélőhatóságok elvi jelentésű határozatai. Szerk. Grecsák Károly. Budapest, 1911, 17., 19–20., 53., 79–80.; Az ügyvédi kamara elnöke. *Népszava*, 1902. október 7., 2–3.

² Sem az 1899. évi törvény előtt az erre jogosult képviselőházi bíráló bizottságok, sem ezt követően a Kúria nem semmisített meg kiemelkedően nagyszámú mandátumot. Ruszoly József szerint a döntően kormánypárti képviselőkből álló parlamenti bizottságok az ellenzéki képviselők megválasztását sem semmisítették meg tömegesen, illetve a Kúria is csak 6–6 esetben hozott ítéletet a kormánypárti és ellenzéki mandátumok ellen a 20. század első évtizedének választásain (Ruszoly József: A választási bíráskodás a királyi Kúrián az 1899. évi XV. törvénycikk szerint. In: *A polgári peres eljárás története Magyarországon*. Szerk. Homoki-Nagy Márta. Szeged, 2013, 221–223.).

választási győzelmei szinte magától értetődően kapcsolódtak a vesztegetésről, etetés-itatásról, hivatali visszaélésről vagy éppen a fizikai erőszakról, halálesetekről szóló hírekhez a korabeli sajtóban és parlamenti vitákban.

Azonban a történeti szakirodalom értékelése már jelentősen eltér a képviselőházi többség megszerzése és a választási törvénytelenések összefüggésének kérdésében. Ezen belül leginkább Gerő Andrásnak a teljes politikai rendszer „hazug legitimitásának” gondolatát tápláló korrupcióról való közgondolkodást, illetve Cieger Andrásnak a képviselő-jelöltek egyéni ambícióit, a politikai tisztességről való közbeszédet vagy éppen a szavazatvásárlás reformkor óta élő hagyományát hangsúlyozó álláspontját érdemes külön is kiemelni, ha a választási törvénytelenések mozgatórugóit vizsgáljuk.³

Ugyanakkor számolni kell választási visszaélésekkel, ezen belül az etetés-itatással kapcsolatos értelmezési nehézségekkel is. Még ha a cselekmény pontos megfogalmazásával adós is maradt, az 1874. évi XXXIII., úgynevezett választójogi törvény kifejezetten a célzatosságra helyezte a hangsúlyt, amikor kimondta, hogy etetés-itatásról csak azokban az esetekben lehet szó, ha valaki egy választót vagy családját ilyen jellegű ellátásban részesít vagy erre ígéretet tesz a szavazat befolyásolása céljából.⁴ Előbbiekhez képest az országgyűlési képviselők feletti bíraskodás-

³ Gerő András elsősorban a tudatosan kialakított választójogi cenzusokra, a választókerületek aránytalan beosztására helyezte a hangsúlyt a dualista rendszer fenntartásában, és a választási korrupció valós jelentőségét elsősorban nem magukban az eredményekben vélte felfedezni, hanem sokkal inkább a közéletről alkotott negatív képben, mely így egyre korruptabbnak tűnt, és erősítette a rendszer „hazug legitimitásának” látszatát. Ellenben a szerző maga is elismerte, hogy csak ott lehetett értelme a nagyobb arányú korrupciónak, ahol nem volt egyértelmű a választókerületek politikai kötődése, és akár kisebb összegekkel is el lehetett érni a szavazatok „megfelelő irányba” terelését (Gerő András: *Az első próbák kisebbség. Népképviselő a Monarchia Magyarországon*. Budapest, 1988, 31–92.; Gerő András: *Szabadelvűség és konzervativizmus*. In: Gerő András: *Dualizmusok. A Monarchia Magyarországa*. Budapest, 2010, 32–69.).

Eltérő tényezőkre helyezte a hangsúlyt Cieger András, aki inkább a képviselőjelöltek egyéni ambícióira, a választójogi szabályozás hiányosságaira (nyílt szavazás, választási költségek szabályozatlansága, választási visszaélés fogalmának meghatározatlansága), a közvélemény közéleti tisztességről alkotott képére, a választási korrupció hagyománnyá válására, a választók alacsony műveltségi szintjére, a képviselőkkel fenntartott patrónus-kliens viszonyra vagy éppen a pártok és a választók közötti laza kapcsolatra hívta fel a figyelmet a jelenség vizsgálatakor. Azt azonban Cieger is tagadta, hogy a korrupciós gyakorlatnak önmagában rendszerfenntartó szerepe lett volna a dualizmus kori Magyarországon (Cieger András: *Politikai korrupció a Monarchia Magyarországon 1867–1918*. Budapest, 2011, 26–29.; 33–47.).

Szabó Dániel szerint, bár egy-egy esetben lehetett pusztán vesztegetéssel is mandátumhoz jutni, azonban figyelembe kell venni, hogy az ellenzéki vezetésű törvényhatóságokban a kormány befolyásának csak igen kis szerepe lehetett (Boros Zsuzsanna – Szabó Dániel: *Parlamentarizmus Magyarországon [1867–1944]*. Budapest, 1999, 132.).

⁴ A hivatalos megnevezése szerint az 1848. évi V. törvénycikk és az erdélyi II. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről szóló 1874. évi XXXIII. törvény a szavazatok vesztegetéssel való befolyásolásáról szóló 96–97. §-ban mondta ki, hogy a tényállás megállapításához az etetés-itatásnak szintén abból a célból kell történnie, hogy valamely választó egy jelöltre szavazzon, ne szavazzon vagy a szavazástól tartózkodjon. Ebben az esetben azonban a cselekményben nem csak annak felaján-

ról szóló 1899. évi XV. törvény sem hozott újat a cselekmény körülírásában, a központi elem továbbra is a célzatosság maradt. Azonban az etetés-itatás meghatározása annyival mégis kiegészült, hogy bizonyítani kellett a megválasztott képviselő közvetlen vagy közvetett, szándékolt részességét, illetve a cselekménynek a választás idejének hivatalos közzététele és a megadott nap közti időszakban kellett történnie. Szintén a törvény lényeges elemévé vált a jogászai értelmezés szerinti feltétlen és feltételes érvénytelenségi okok megkülönböztetése. A jogszabály 3.§-a összesen 27 esetet sorolt fel, amikor egy választási eredmény érvénytelensége kimondható.⁵ Más esetekkel együtt, az etetés-itatás is tartozhatott a feltételes vagy a feltétlen kategóriába attól függően, hogy a cselekményt maga a képviselő vagy másvalaki követte el.

Ha bebizonyosodott a képviselő részessége, a választás eredményét a Kúria minden további vizsgálódás nélkül megsemmisíthette, míg a másik esetben további bizonyítékokra volt szükség, melyek alapján igazolni lehetett az érintett választók szavazatának befolyásolását. A „fertőzött szavazatok” levonására csak ezt követően kerülhetett sor a képviselőre esett voksokból, akinek megválasztását a Kúria érvénytelenítette az abszolút többség elvesztése esetén. Bár a törvény még a szavazatlevonás és hozzáadás módját is részletesen szabályozta, előre látható volt, hogy még így is csak bizonytalanul lehet meghatározni az úgynevezett „fertőzött szavazatok” számát és „kedvezményezettjét”. Ami azonban jóformán lehetetlenné tett egy sikeres, választás elleni kérvényt, az leginkább a benyújtásához szükséges, 3000 koronás letéti díj, illetve a visszaélés tényére vonatkozó, részletes bizonyítás volt. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy az egykori döntvénytárban több olyan eset is szerepel, ahol a kérvényezők nem bizonyították a név szerint felsorolt választókról, hogy etették-itatták őket, így a bíróság visszautasította a beadványt.⁶

lója, hanem elfogadója is részes volt, így a bíróság mindkét fél választójogát 3 évre felfüggeszthette, ezen túl pedig 1000 forintig terjedő bírság megfizetésére vagy 6 hónapi börtönbüntetés letöltésére kötelezhette.

Néhány évvel később, a Csemegi-kódexként ismert büntető törvénykönyv (1878. évi V. törvény) lényegében átvette a választójogi törvény meghatározását, azonban az etetés-itatáshoz már eltérő büntetési tételt állapított meg: 3 hónapig terjedő fogházat és 500 forint pénzbüntetést.

⁵ A vonatkozó jogszabályi rész szerint a választás érvénytelen és ennek megállapítása kérhető a Kúriától, ha alapos gyanú merült fel, hogy a megválasztott képviselő vagy tudtával (nevében) bárki más vesztegetést követett el, választókat fenyeget meg, törvényellenes cselekményre bujtogat vagy akadályozza őket jogaik gyakorlásában. Ugyanez vonatkozik azokra az esetekre is, amikor a választást és az előkészületeket irányítók a választási névjegyzék összeállításáról szóló vagy a választási folyamat kezdetét és végét szabályozó rendelkezések ellen vétettek. Szintén helyt kellett adni a kérvénynek, ha a szavazás nem volt nyílt, illetve a megismételt választás nem a törvényben rögzített módon történt vagy a megválasztott képviselő az általános többséget nem szerezte meg. A hivatali visszaélések különféle változatai és az állam területi épsége elleni izgatás szintén érvénytelenségi oknak számított.

⁶ Az 1899. évi XV. törvény Második cím, II. fejezete szerint egy képviselő-választás elleni kérvény feltételei: legfeljebb 30 nappal az érintett választás utáni benyújtás; legalább 10 olyan választó kéri az érvénytelenség kimondását, aki az adott kerületben szavazati joggal bír (a hivatalosan közre-

Ellenben a jogszabály olyan, sokat kritizált rendelkezéseket is tartalmazott, melyek kiskaput nyitottak a választók ingyenes megvendégelése előtt. Így nem volt etetés-itatásnak tekinthető a szükséges ellátás biztosítása a választás helyén és napján azokban a kerületekben, melyek több községből álltak, illetve szintén nem tartozott előbbi fogalomkörébe, ha a megvendégelt személyekkel való kapcsolat, az alkalom és körülmények nem utaltak egyértelműen a törvénytelen szavazatszerzésre. Tulajdonképpen akár még a megválasztott képviselő is adhatott ételt-italt a választóknak, ha ezzel nem lépte túl a „szokásos” vendéglátás határait. Ha azonban mégis igazolni lehetett a törvényteleniséget, a Kúria legfeljebb 5 évre függeszthette fel az etetés-itatásban részesek aktív és passzív választójogát. Amennyiben pedig „nagymérvű” vesztegetésre vagy etetés-itatásra utaló jeleket említettek ítéletében, a képviselőház külön vizsgálóbizottság kiküldéséről dönthetett, amely véleményes jelentésben kérhette a Házat akár a kerület képviselő-küldési jogának felfüggesztésére is.⁷

Részben szintén a fogalmi meghatározás hiányosságából következhetett, hogy a választók etetés-itatásának jelenségéről az egykori visszaemlékezők és jogi szakirodalom értékelése szintén eltérő volt. Mindenekelőtt fontos kiemelni, hogy a gróf Apponyi Albert által írtak a választási visszaélések ezen eseteire is érvényesek. „Sajnos, mikor az én pártom került hatalomra, azt kellett tapasztalnom, hogy annak soraiból is kívánták, sőt követelték a hatalom eszközeinek pártcélokra való igénybevételét.”⁸ Azonban közelítve a cselekmény meghatározásához, a korszak egyik kiemelkedő jogi szakírója, a későbbi igazságügy-miniszter, Grecsák Károly a törvényben írtaknak megfelelően szintén megjegyezte: etetés-itatásnak csak akkor minősül a vendéglátás, ha kifejezetten szavazatszerzési céllal történik. Ugyanakkor a szerző külön is kiemelte, hogy bármely jelölt ellátást biztosíthat saját, korábban elkötelezett szavazóinak a választás helyszínén a tábor összetartásának céljából. Grecsák álláspontjára már csak azért is érdemes felhívni a figyelmet, mivel utalt rá, hogy a cselekménynek egy másik, övétől eltérő értelmezése szerint, előbbi eset szintén törvénytelenységnek minősült.⁹

működők, a bizalmi férfiak, a képviselőt ajánlók, vagy a rá szavazók nem lehettek aláírók); a közjegyző vagy községi bíró által aláírt és hitelesített kérvényt az állam hivatalos nyelvén írják; a kérvényezőknek a Kúria előtti eljáráshoz meghatalmazottakat bízhatnak meg, akik közül legalább egy Budapesten tartózkodik; a kérvényezőknek igazolnia kell, hogy az államkincstárnál a 3000 koronás letéti díjat elhelyezték. Amennyiben a beadványhoz nem csatolták 10 választó aláírását, nem az állam hivatalos nyelvén írták vagy nem mellékeltek hozzá a letéti díj befizetéséről szóló nyugtát, a Kúria azt tárgyalás nélkül visszautasíthatta, egyéb hiányosság esetén pedig hiánypótlásra szólított fel. A választási visszaélések kúria előtti bizonyításával kapcsolatos nehézségekhez lásd Cieger: i. m. 24–31.; Ruszoly: i. m. 222–225.

A bizonyítás hiánya miatt visszautasított, etetés-itatással kapcsolatos kérvényekhez lásd *Magyar döntvénytár*...38–45.; 50–52.; 121–124.; *Új döntvénytár*...18.

⁷ 1899. évi XV. törvény 3.§. 6.; 10.; 4.§.; 6.§.; 7.§. b.; 9.§.; 122.§.; 137.§.; 140.§.

⁸ Dr. gróf Apponyi Albert: *Emlékirataim. Ötven év. Ifjúkorom – Huszonöt év ellenzéki*. Budapest, 1922, 113.

A Kúria ítéletei azonban mégis inkább az előbbi álláspontot erősítették. A döntvénytár egyik, vonatkozó ítélete szerint: még ha egy ökröt is vágnak, és 10 hektoliter bort is mérnek a szavazatok megtartásáért egy egyetlen településből álló kerületben, még akkor sem minősül etetés-itatásnak az eset, ha mindez a választás napján történik. Másutt, szintén városi kerületben, a Kúria úgy ítélte a részben törvényes választási költségből, részben pártkasszából fizetett megvendégléseket követően, hogy bár a képviselő étel és szivar szétosztását akaratan kívül elősegítette 18 vendéglőben a választás napján, azonban a törvény ebben az esetben nem ismeri a „vétkes részességet”. Így a Kúria értelmezése szerint a tudatos döntésre is szükség volt az etetés-itatás tényállásának megállapításához.¹⁰ Az ítéletekből, azok indoklásából azonban nem csak a jogászok okulhattak. Még ha a választásokat szervező kortesek talán nem is olvasták a szakkiadványokat, az alkalomszerűen megjelenő brosúrák már kifejezetten munkájuk segítésére készültek. Így a *Tudnivalók a képviselő-választásokra* című könyvecske szintén konkrét esetekre utalva hívta fel a figyelmet, miszerint „egy-két pohárka konyak vagy pálinka kiosztása a mandátum elvesztését okozza, s a bornak hordószámra való csapra-ütését nem minősítették tilos itatásnak, ha a törvényben megszabott korlátokra ügyelnek.”¹¹

Természetesen nem vállalkozhatunk a két választásra vonatkozó helyi források teljes körű feltárására, a tanulmány célja elsősorban az etetés-itatás jelenségének, mögöttes okainak, az elkövetők és résztvevők lehetséges motivációinak vizsgálatára korlátozódik.¹² Azonban mindenekelőtt fontos felhívni a figyelmet a források sajátos, jogászai megközelítésére, mint forráskritikai szempontra. Az egymással

⁹ Grecsák Károly: *A választási bíráskodás a gyakorlatban. Az 1899: XV. törvénycikk magyarázata.* Budapest, 1903, 68–69.

¹⁰ Előbbi esetben a Kúria Dr. Molnár Jenő szentesi megválasztása ellen beadott kérvényt utasította el 1902-ben, utóbbi esetben pedig gróf Zichy Jenő székesfehérvári mandátuma elleni beadványt (*Magyar döntvénytár...* 177.; *Új döntvénytár...* 16–17.).

¹¹ *Tudnivalók a képviselő-választásra ...* 31.

¹² A helyi közigazgatási forrásokat felhasználó kiadványok közül főként a csongrádi választás kapcsán találkozhatunk forráskiadvánnyal, monográfiával. Így tudható, hogy választással kapcsolatos iratok nagy része a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, illetve az MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára Szentesi Levéltárában, az alispáni iratok között található (az egykori forráskiadvány alapján vélhetően a HU-MNL-CsML-SzL-IV.406 jelzetű állagban). Ezen kívül sajtókiadványként a *Csongrádi Lap* és a *Tiszavidék* is beszámolt az 1901. évi választásról, azonban a választás napján vagy azt megelőzően történekről, lehetséges kortesfogásokról, visszaélésekről és etetés-itatásról csak nagyon szűkszavúan tudósítanak a források, ezekről a kúriai eljárás iratai alapján értesülhetünk (Erdélyi Péter-Sebőkné Gombos Zsuzsanna: *Országgyűlési képviselő-választás Csongrádon 1901-ben.* A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1988. 1. sz. 259.; 264.). Igaz, csak áttekintően, de szintén a csongrádi választáshoz kapcsolódik Gyöngyössy Orsolya monográfiája, amely néprajzi, kulturális antropológiai szempontból elemzi az egykori nagyközség társadalma és a helyi alsópapság kapcsolatát. A munka főként Hegyi Antal plébános személyével, esetleges motivációival kapcsolatban adhat eligazodási pontokat általában, a helyi katolikus közösség egyik vezetőjeként (Gyöngyössy Orsolya: *Plébánia és társadalom. A római katolikus alsópapság és a laikus tempelomszolgák társadalmi szerepe Csongrádon a 19. század második felében.* Szeged, 2014).

szemben álló feleknek végső soron a bírakat kellett meggyőzniük, részletesen igyekeztek cáfolni egymás érveit, miközben kisebb-nagyobb csúsztatásokkal és az elhallgatás retorikai eszközével éltek.¹³ A tanulmány azonban igyekszik túllépni az egykori iratokban, forrásokban megjelenő jogi szemléleten, a választók megvendéglése és az etetés-ítatás közötti törvényi különbségtétel szempontjain túl, a képviselőjelöltek, kortesek és választók motivációira is igyekszik rávilágítani.

Az 1901. évi választások köztörténeti jelentősége és a kormányzati források

Általában az 1901. évi választások köztörténeti jelentősége eléggé ismert ahhoz, hogy ezúttal ne kelljen részletesen írni róla. A választások előzményeként elég röviden utalni a kormányzó Szabadelvű Párt és az ellenzék közötti 1899. évi pak-tumra, melynek szintén része volt a választások feletti bíráskodásról szóló törvény megalkotása, vagy a korábban ellenzéki, gróf Apponyi Albert vezette Nemzeti Párt kormánypárthoz való csatlakozására. Mindez részben lehetőséget teremtett a kormányra kerülő Széll Kálmán hivatali elődje, báró Bánffy Dezső ideje alatt megnövekvő, pártok közötti politikai feszültség csökkentésére, azonban az 1901. évi választás a kormánypárt és az újonnan csatlakozók közötti együttműködés próbája is volt. Mindez pedig a gróf Tisza István körül tömörülő szabadelvűek háttérbe szorulását, a kormánypárton belül konfliktushelyzetet eredményezett. Bár az 1901. évi választás nem hasonlítható össze az öt évvel korábbi, visszaélésekről és hivatali nyomásgyakorlásról elhíresült eseménnyel, így is több mint ötven helyről érkezett választás elleni kérvény. A 413-ból 231 választókerületben nem volt Függelenségi és 48-as Párthoz tartozó képviselőjelölt (70-ben egyáltalán ellenzéki sem), ellenben 78 kerületben több kormánypárti jelöltre is lehetett szavazni (74-ben kettőre, háromban háromra, egy helyen pedig négyre). Mindamellet azonban, emlékeztetett Szabó Dániel, sok esetben a helyben nagyobb beágyazottsággal bíró jelöltekről vagy az adott kerületet érintő, helyi problémákról szólt az 1901. évi választás (is).¹⁴

Ellenben, ha a központi kormányzati iratokból igyekszünk képet kapni az eseményről, már más kép bontakozik ki. A törvényhatóságok belügyminisztériumnak küldött jelentései elsősorban a nemzetiségi és szocialista veszélyre hívták fel a figyelmet. Előbbiekhez hasonló, részletes beszámolókkal jóformán csak a Néppárt

¹³ Egy választási visszaéléssel kapcsolatos 1910. évi peranyagot vizsgáló Gerhard Péter szerint a forrásérték mérlegelése során mindenképpen figyelembe kell venni, hogy a bírósági iratokban az ellenérdekelte felek gyakran elhallgatnak dolgokat, illetve a másik oldal állításait igekeznek részleteiben cáfolni. Ebből következően az érvelésmód akár a történész szempontjából lényeges összefüggéseket is megbonthatja (Gerhard Péter: *Jogszerű kampánykiadás vagy választási visszaélés. Egy peranyag tanulságai. Korall*, 2017. 67:48.).

¹⁴ Boros – Szabó: i. m. 135.; 143.; Cieger: i. m. 122.; Csapó Csaba: A miniszterelnök. Válság után Széll-csend, Széll-csend után válság. In: *Törvény, jog, igazság. Széll Kálmán életműve*. Szerk. ifj. Bertényi Iván. Budapest, 2015, 227–229.; Szabó Dániel: Széll Kálmán pártja és az 1901-es választás. In: uo. 286–288.; 292–293.; 297.

támogatóinak, korteseinek, jelöltjeinek tevékenységéről írtaknál találkozhatunk. A konzervatív, katolikus kötődésű, továbbra is ellenzékben maradó párt először az 1896. évi választásokon jutott mandátumokhoz, azonban a kormányzat ekkor oly mértékben igyekezett gátolni pártköreik szervezkedését, hogy úgy tűnik, a helyi közigazgatás vezetői még öt évvel később is ennek tükrében írták jelentéseiket.¹⁵ A 89 törvényhatósági beszámoló közül 24 esetben került elő az etetés-itatás, melyet jóformán kizárólag az ellenzéki pártok jelöltjeihez, korteseihez, választóihoz kötöttek, miközben kormánypárti visszaélésekről alig olvashatunk. A belügyminiszternek küldött jelentések egyoldalú megközelítésére jó példa a szolnok-dobokai főispán, báró Bornemissza Károly beszámolója, aki szerint Désen leginkább a vesztes – egyébként szintén szabadelvű – képviselőjelölt kortesei akadályozták a választókat a szabad véleménynyilvánításban. „A dési választókerületben báró Dániel Tibor szabadelvű párti jelölt részéről történt nagymérvű vesztegetés. Kortesei hallatlan terrorizmust fejtve ki összefogdosták az ellenfél 130 szavazóját, s kényszerítették Dánielre szavazni. A Dániel-párt által inszenírozott inzultusoktól megriaszítva a választóközönség jó része nem mert szavazásra menni.”¹⁶ A dési kerületben történetek kapcsán megismerkedhetünk egy másik narratívával is a kúriai eljárás iratai alapján, azonban ismét fel kell hívnunk a figyelmet az egykori iratokból elének táru-
ló kép, forrástípusoktól nagyban függő, alapvetően konstruált jellegére. Így az egykor írtak kritikus értelmezése jelen esetben hatványozott jelentőséggel bír, és nem pusztán alapvető elvárásként jelenik meg, mint általában, bármely történeti vizsgálódás esetén.

A dési választókerület. Politikai, társadalmi körülmények

A nem kevesebb, mint 50 községgel bíró dési választókerület központjától mindössze 3 kilométerre lévő Désakna és annak legtávolabbi pontja, a 33,3 kilométerre lévő Emberfő választóinak jelentősen eltérő távolságot kellett megtenniük, ha élni kívántak alkotmányos jogukkal. A dési járással megegyező nagyságú választókerület 137 642 holdnyi területen helyezkedett el.¹⁷ A kerülethez 1185 választó társult 1900-ban, amely a 42 151 fős teljes népesség mindössze 2,81%-át tette ki. A dési jogbirtokosok rendkívül alacsony aránya valójában csak a teljes, Királyhágón túli térség 3,37%-os, illetve Szolnok-Doboka megye 2,96%-os arányával állítható párhuzamba. Bár nem tartozik a tanulmány célkitűzése közé a korabeli választójogi rendszer részletes bemutatása, de érdemes felhívni a figyelmet: az erdélyi szabályo-

¹⁵ Az 1896-os választásokon való néppárti részvételhez lásd Szabó Dániel: A Néppárt az 1896-os országgyűlési választásokon. *Századok*, 112. (1978) 4:730–757.

¹⁶ HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz.; ezen belül az idézet: uo. f 9.

¹⁷ *A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. 1. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902, 440.; Szivák Imre: *Országgyűlési képviselő-választás és Curiai bíraskodás kódexe*. Budapest, 1901, 885–886.

zás már eredendően, 1848 óta eltért az ország más részeitől. Mindez, az 1874. évi XXXIII. törvényt követően elsősorban a földbirtokokhoz kötött súlyosabb adócenzusban, illetve a régi jogon szavazók magasabb arányában nyilvánult meg.¹⁸ A szolnok-dobokai nemzetiségi arányok tekintetében a magyarság 19,9%-át tette ki a megye népességének, míg a választók között ez az arány már 34,6% volt. Ahogy általában Erdélyben, úgy az anyagi, műveltségi vagy régi joghoz kapcsolódó feltételek Szolnok-Dobokában is jelentősebb mértékben növelték a szavazattal bíró magyarok arányát egy 1904-ben rögzített választójogi adatfelvétel alapján.¹⁹ Mégpedig döntően kormánypárti szavazókkal. A dési kerületben nem kellett a gyakorta változó képviselők jelentette bizonytalansággal számolni, ebből fakadóan itt kisebb eséllyel alakult ki súlyos küzdelem a szabadelvű és ellenzéki jelöltek között.²⁰

Az 1901. október 2-i választáson mandátumot szerző gróf Teleky Domokos már 1892 óta képviselte a kerületet, bár a Kúriához eljuttatott egyik választói nyilatkozat és a báró Bornemissza Károly szolnok-dobokai főispán belügyminiszternek küldött jelentése is utalt rá, hogy a képviselő nem örvendett egyértelmű népszerűségnek a szavazók között.²¹ A Teleky család hagyományosan a vármegye birtokos elitjébe tartozott, nyilván figyelemre méltó helyi kapcsolati beágyazottsággal. Még ha a képviselő nem is tartozott a törvényhatósági bizottság legvagyonosabb tagjai közé, az 1905. évi virilisjegyzék szerint még így is 55. lehetett a 211 nevet

¹⁸ Az erdélyi választójogi szabályozáshoz lásd 1848. évi erdélyi II. törvénycikk; 1874. évi XXXIII. törvénycikk 5. §.; Dániel Szabó: Wahlsystem und Gesellschaftsstruktur in Ungarn in den beiden letzten Jahrzehnten des Dualismus 1906–1910. *Acta Historica*, 1989. 35:186.; Ruzsoly József: Az országgyűlési választójog erdélyi történetéhez 1866–1872. *Jogtörténeti Szemle*, 2007, 3:46–53.; Szivák: *Országgyűlési képviselő-választás ...* 26–28.

¹⁹ A teljes Királyhágón túli területre vonatkozóan 32,90% volt a magyarok aránya a teljes népességben az 1900. évi népszámlálás szerint. A négy évvel későbbi választójogi adatfelvétel alapján ugyanez az érték 53,95% volt az itteni jogbirtokosok között (*A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. 3. Szerk. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1907, 205.; *Képviselőházi irományok 1906–1910*. 28. 926. sz. Budapest, 1909, 250–251.). A dési választókerület nemzetiségi összetételének vizsgálatát jelentősen nehezíti a használható statisztikák hiánya, ezek ugyanis jellemzően törvényhatóságokként készültek. A járás (egyben választókerület) és Szolnok-Doboka megye teljes népességén belül azonban hasonlóképp alakult a magyarok aránya: 19,9% (*A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. 1... 440–441.; 446–447.).

²⁰ A választókerületek 1848 és 1892 közötti politikai karakterét vizsgáló Adalbert Toth Dést egyértelműen az A, a kormánypárti tendenciájú kerületek közé sorolta (Adalbert Toth: *Parteien und Reichstagswahlen in Ungarn 1848–1892*. München, 1973, 92–93.).

²¹ A választás elleni kérvényt benyújtók képviselőjének, Farkas Jánosnak küldött nyilatkozat szerint Teleky Domokos „oly hosszú idejű tétlenségét, és semmittevését már mindenki megelégedte” (HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 192.).

A vármegye főispánjának 1901. október 4-i jelentése részben szintén utalt a képviselő népszerűtlenségére: „Igaz ugyan, hogy gróf Teleky Domokos nem örvend a kerületben valami nagy népszerűségnek, de tekintettel összeköttetéseire és arra, hogy a kerület már több cikluson át, közel 20 éve mindig ő képviseli: már politikai múltja révén is biztosítva volt nagy többsége...” (HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz f 162.).

tartalmazó listán a birtokai után fizetett 253,73 koronás adóval.²² Ezen túl azonban pontosan nem tudható, hogy Teleky Domokosnak mennyire lehetett meghatározó szerepe az országos politikában. Eddig nem került elő olyan forrás, amely igazolná, hogy a korábbi miniszterelnökkel, báró Bánffy Dezsővel vagy utódjával, Széll Kálmánnal közelebbi kapcsolatban állt volna. A dési képviselő felsőbb szintű politikai összeköttetéseire tulajdonképpen csak a korábbi, 1876 és 1890 közötti szolnok-dobokai főispán, későbbi miniszterelnök, Bánffy Dezső személye utalhat.²³

Ha ennél többet nem is árulnak el a források, az mégis valószínűbbnek tűnik, hogy Teleky a Szabadelvű Párt Tisza Istvánhoz és Bánffyhoz is közeli szárnyával állhatott közelebbi politikai kapcsolatban, amely a Széll-kormány idején háttérbe szorult. A másik oldalon szintén egy kormánypárti jelöltet, a választás idején mindössze 23 éves báró Dániel Tibort találjuk, akinek apja, Dániel Ernő az előző, Bánffy-kormány kereskedelemügyi minisztere volt.²⁴ Ezen túl azonban a források nem utalnak egyértelműen az ő kapcsolatrendszerére sem, bár a vármegye főispánja úgy jellemezte 1901. október 21-i jelentésében, mint aki „*a kerületben semmi nemű alappal nem bír, itt teljesen ismeretlen volt...*”.²⁵ Ugyanakkor Dániel Tibor és a dési választókerület kapcsolata nem ért véget az 1901. évi választással. Nem sokkal később, 1902. február 13-án, a megismételt eseményen megszerezte a kerület mandátumát, bár akkor is csak rövid időre. A Kúria ezt az eredményt is megsemmisítette a jelölt fiatalságára, a választhatósághoz szükséges kor hiányára hivatkozva. Azonban úgy tűnik, Dániel Tibor nem adta fel, ismét indult, ismét győzött, majd 1905-ben újra a Kúria elé került megválasztása. Ezúttal a választók etetés-itatása volt a vád, aminek a bíróság ekkor már nem adott helyt.²⁶

Magukról a választási előkészületekről szintén keveset lehet tudni. Tulajdonképpen a *Szolnok-Doboka* című helyi lap is csak a jelöltek személyéről

²² A vármegyei virilisták között első, báró Jósika Sámuel ugyanakkor 7435,74 koronát fizetett az államkincstárba birtokai után (Tagányi Károly – Réthy Károly – Kádár József: *Szolnok-Dobokavármegye monographiája. A vármegye közséégeinek részletes története.* 7. Ds, 1905, 266–276.).

²³ *Országgyűlési almanach 1901–1906.* Szerk. Sturm Albert. Budapest, 1901, 378.
Sem a báró Bánffy Miklós politikai pályájáról doktori értekezést író ifjabb Bertényi Iván, sem az általa szerkesztett, Széll Kálmán életművét összefoglaló kötet szerzői nem említették a dési kerület képviselőjét munkáikban (Ifjabb Bertényi Iván: *Bánffy Dezső és a nemzetiségi kérdés.* Doktori disszertáció. Budapest, 2005.; *Törvény, jog, igazság ...*). Szintén nem került elő Teleky Domokos neve a miniszterelnökök félvivatalos levelei között (HU-MNL-OL K 467-Bánffy Dezső-1895-1899.; HU-MNL-OL K 467-Széll Kálmán-1899-1903.).

²⁴ *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910.* Szerk. Fabro Henrik – Ujlaki József. Budapest, 1905, 248–249.

²⁵ HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz f 162.

²⁶ Az 1874. évi XXXIII. törvény 13. §-a szerint a betöltött 24. életév volt a megválaszthatóság feltétele.

A Dániel Tiborhoz kapcsolódó dési választásokhoz lásd Ruszoly József: *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1948.* Budapest, 1980, 327.; 333–334.; 367–368.

számolt be alig több mint egy héttel korábban.²⁷ Dániel Tibor pártjának egyik fő szervezője már ekkor az a Farkas János dési ügyvéd lehetett, akit később a szavazatszedő küldöttségbe delegáltak bizalmi emberként, és a Kúria előtt is ő képviselte a választás elleni kérvényt. A vármegye főispánjának október 4-i és 21-i jelentése is megerősítette, hogy a Dániel-párt részéről már korábban is felmerült a hivatali visszaélés vádja a helyi tisztviselőkkel szemben, illetve igyekeztek Teleky Domokost „hivatalos” jelöltként feltüntetni. A tényszerűen is megállapítható információkon túl azonban a belügyminiszternek küldött jelentések szintúgy utalnak Farkas János erőszakos kortesfogásaira, melyek a választókat is megfélemlítették vagy tisztességtelen módon félrevezették.²⁸ Ha a kormánytól függő tisztviselő jelentésében egyoldalúan leírt események közül legalább az előbbieket elfogadjuk a vizsgálódás alapjául, melyekre később, a történeteket a Dániel-párt részéről bemutató, választás elleni kérvény is utalt, akkor az előbbi forrás szóhasználatával élve, az előkészületeket leginkább egy „hivatalos” jelölt és egy „kerületben semmi nemű alappal” nem bíró rivális párharca határozhatta meg. Így a két kormánypárti tábor között egy olyan választóvonal jelent meg, melyet leginkább az addigi képviselő, Teleky Domokos tevékenységének pozitív megítélése, a tőle vagy kapcsolatrendszertől való függés és a vele való elégedetlenség vagy éppen az új jelölttel szembeni pozitív várakozás határozhatott meg.

A dési választás. A Kúria és a képviselőház döntése, az eset megítélése

Az 1901. október 2-án tartott dési választásról felvett jegyzőkönyv alapján összesen 909 választó jelent meg a szavazatszedő küldöttség előtt, közülük 473-an gróf Teleky Domokosra, 436-an Dániel Tiborra voksoltak, egyetlen szavazat pedig a névjegyzékben szereplőtől eltérő személyazonosság miatt visszautasításra került. Voith Gergely királyi tanácsos, választási elnök délelőtt 9 órakor nyitotta meg a szavazást, amely egészen este $\frac{3}{4}$ 7-ig tartott, majd az elnök még nyolc óráig hagyott időt további szavazatok leadására. A szavazási rovatos ív alapján következhetni lehet a leadott voksok napközbeni alakulására is. A 200 körüli szavazatig fej-fej mellett álló jelöltek közül Teleky Domokos volt az, aki ezt követően tetemes előnyre tett szert. Mire ellenfele is megkapta 300. voksát, Teleky már 439 szavazatot gyűjtött be. Ezt követően pedig hiába sikerült Dániel pártjának jobban mozgósítani a választókat, a jelentős hátrányt már nem tudták behozni.²⁹ A választás során is már minden bizonnyal feszült politikai légkörre nem csak a magas részvételi arány utal (ez akár 75% felett is lehetett a választók előző évi számából kiindulva), hanem az is, hogy nem sokkal ezt követően már tudni lehetett, a vesztes fél részéről ada-

²⁷ Képviselő-választások. *Szolnok-Doboka*, 1901. szeptember 22. 1–2.

²⁸ HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz f 160–166.

²⁹ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 157–158.; 203–216.

tokat, információkat gyűjtenek, a Kúria előtt kívánják megtámadni az eredményt. Legalábbis Bornemissza főispán már október 21-én így tájékoztatta a belügyminisztert.³⁰

Az október 27-én kelt kérvény hamarosan meg is érkezett a legfőbb ítélőszékhez Balogh Ferenc és másik 21 dési választó nevében. Szintén nem tartozik a tanulmány választott témakörébe, azonban röviden mégis érdemes megemlíteni, hogy ebben báró Bornemissza Károly főispánt, dr. Torma Miklós alispánt és sógorát, báró Rudnyánszky József főrendiházi jegyzőt nem csak a Teleky Domokos melletti agitációval vádolták, hanem előbbi kettőt azzal is, hogy fenyegetésekkel befolyásolták a helyi tisztviselők szavazatát, illetve általuk más választókra is hivatali nyomást gyakoroltak. A kérvény szerint mindez nem kevesebb, mint 124 érvénytelen szavazatot eredményezett. Azonban nevezettek azzal is igyekeztek előmozdítani Teleky Domokos megválasztását, hogy azt a miniszterelnök, Széll Kálmán kifejezett kívánságaként állították be.³¹ Itt akár ismét tehetnék egy kitérőt a bírósági iratokkal kapcsolatos forráskritikai észrevételek irányába, azonban ezúttal elegendő csak említeni a választási elnök Voith Gergely vagy Rudnyánszky József nevét, akik szintén szerepelnek a kérvényben felsorolt tanúk között, de más különben úgy tűnik, ők maguk nem nyilatkoztak a bíróság előtt sem szóban, sem írásban. A Kúriához forduló alapvetően az általuk gyűjtött információkat igyekeztek számukra megfelelő módon beállítani, amely a „*hivatalos jelöltet*” ellenfelétől megkülönböztető, szavazótáborok közti választóvonallal is összhangban lehetett.

Az etetés-itatás azonban elsősorban a községi jegyzők, főszolgabírók és más hivatalnokok tevékenységével állt összefüggésben a kérvény szerint, akik csendőrök segítségével terelték 27 község választóit gróf Eszterházy Miguel felsőkosályi és gróf Teleky Domokos kozárvári lakhelyére, a dési Európa vendéglőbe vagy éppen egy dásaknai kocsmába, ahol szavazatukért cserébe ellátást kaptak a választáskor és a megelőző napokban. A kérvényezők bizonyítva látták azt is, hogy a kb. 210, név szerint is felsorolt választó mindezt még csak nem is önként, hanem erőszak és vesztegetés hatására tette. A vád szerint az összeterelt embereket bezárták valamely erre alkalmas helyre, ahol kénytelen-kelletlen részük lehetett a jóltartásban. Úgy tűnik, a Teleky-párt fő kortestanyája lehetett a dési Európa vendéglő, ahol agitálták, etették-itatták, majd a szavazatszedő küldöttség elé terelték a mindenfelől összegyűlt/összegyűjtött választókat. Az események mintegy kulcsszereplőjeként és a kérvény szerint a hatósági visszaélés élő bizonyítékaként rendre előkerült a

³⁰ HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz f 160.

³¹ A kérvény név szerint is felsorolta azt a 124, fentiekől hivatali függésben álló választót, akinek szavazata fertőzötté vált feletteseik nyomásgyakorlása folytán. A vesztegetés szintén szerepelt a vádpontok között, legalábbis a kérvényezők úgy tudták, 9 rettegi választó kifejezetten a nekik átadott 500 forinthez kötötte szavazatát. Sőt, a beadvány szerint még a karhatalom is igyekezett gátolni a választókat jogaik gyakorlásában, amikor a csendőrök nem engedtek 40 választót a szavazatszedő bizottság elé, hogy Dániel Tiborra szavazzanak. (HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 175–179.; 183–184.)

járási főszolgabíró, Vékony Ferenc személye, aki a dési vendéglőbe terelt csoportokat fogadta és az őrizet alatt álló választókat számba vette.³²

A beadványhoz csatolt választói nyilatkozatok mindezt megerősíteni látszottak. Természetesen bőven akadna szemezgetni való a humoros vagy éppen elgondolkodtató tanúvallomások között a kortestanya hátsó kerítésén át menekülő választóktól kezdve a kerékpárral Désig előresiető hírvivőig, aki a várható érkezésről értesítette a csapatra vigyázni rendelt helyi hatóságot. Lényegi mondandójukat tekintve azonban a beszámolók mind megegyeztek abban, hogy a választók kényszerből csatlakoztak a Telekyre szavazókhoz. Sőt, némelyek egyenest kérték a pénzbeli ellenszolgáltatást, hogy a terület addigi képviselőjére adják voksukat. Mintegy járulékos körülményként természetesen ők is vendégeskedhettek a fenti helyszíneken.³³ Még ha a vallomások célja természetesen a választás elleni kérelem alátámasztása is volt, arra mindenképpen rávilágítanak a jogi eljárás iratai, hogy a választói táborokhoz való csatlakozásnak távolról sem az ingyenes ellátás lehetett az elsődleges motivációja.

A Kúria előtt 1902. január 8-án kezdődő tárgyalás során először a kérvényezők képviseletében Farkas János adta elő, lényegében a beadványban írtakkal azonos érveit. Az ellenérdekelte fél nevében Darányi Gyula adott választ a felhozott vádakra, azonban azon túl, hogy bizonyítani igyekezett Dániel Tibor megválasztásának életkori akadályát (aki ekkor még nem töltötte be a szükséges 24. életévet), lényegében beismerte, hogy „...a választók, a választás napján hajnalban, amikor szavazás végett Désre utaztak, útközben betértek Kozárvára, gróf Teleky Domokos lakásának udvarába, itt gróf Teleky Domokosnál tiszteletüket tették, és nekik ott gróf Teleky Domokos egy kis konyakot, illetve pálinkát és kalácsot adott...”.³⁴ Mindezt azonban a képviselő tisztán barátságos gesztusként tette a védő szerint, és a szavazatokért cserébe nyújtott vendéglátást eleve kizárta, hogy a választói csapat már eleve azért készült Désre, hogy Telekyre adják szavazatukat. A kérvényezők képviselője természetesen megragadta a kínálókozó lehetőséget, és – azon túl, hogy egyszerűen tagadta Dániel Tibor azonosságát azzal a személlyel, akinek anyakönyvi kivonatára és életkorára Darányi Gyula hivatkozott – kijelentette, miszerint „...tudomásul veszi gróf Teleky Domokos meghatalmazottjának azt a beismerését, hogy gróf Teleky Domokos azt a 44 választót megvédélgette”.³⁵ Ami pedig a célza-

³² A kérvény nagyjából név szerint is felsorolja az érintett választókat és származási helyüket is. Így felsőkosályi, hollómezei, horgospataki, pecsétzégi, bálványosváraljai, szentmargitai, szásznyíresi, szentbenedeki, mikeházi, rettegi, csicsóhágy mási, felőri, bacai, csicsó Mihályfalvi, csicsógyörgyfalvi, gáncsi, négerfalvi, csicsóújfalusi, kozárvári, lábfalvi, monostorszegi, désaknai, oláhpénteki, mányai, csatányi, pestesi és színei szavazók kapcsán került elő az etetés-itatás vádja (uo. f 179–182.).

³³ Uo. f 169–174.; 189–201.

³⁴ Uo. f 163.

³⁵ Uo. f 163.

tosságot illeti, Farkas János elképzelhetetlennek tartotta, hogy egy nagybirtokos társadalmilag tőle meglehetősen távol álló, egyszerű választókat pusztán barátilag megvendégelne. Főként, mivel szerinte a Telekyre szavazni vonuló csapat létéből nem az következik, amit a védő állít, hanem a nyomásgyakorlás ténye, amivel egybegyűjtötték a választókat, akik etetés-itatás nélkül minden bizonnyal szétszéledtek volna. Így a kérvényezők meghatalmazottja újfent bizonyítva látta, hogy a történetek kizárólag azért történtek, hogy a választók Teleky Domokosra adják szavazatukat.³⁶

Úgy tűnik, Darányi Gyula beismerése szintén nagy hatást gyakorolt a Kúria Paiss Andor vezette tanácsára. A tárgyalást követő napon, 1902. január 9-én már ítélet is született a perben, amely a választási eredményt az 1899. évi XV. törvény 3.§. 6. alapján, etetés-itatás vétsége miatt érvénytelenítette. A bíróság gróf Teleky Domokos aktív és passzív választójogát hat hónapra felfüggesztette és az 1000 koronás eljárási költség 15 napon belüli megfizetésére kötelezte, míg a kérvényezők által eljárási letétként átadott 3000 koronát majdnem hiánytalanul visszaadta jogi képviselőjüknek, illetve utóbbiak és a választást védők meghatalmazottjainak díját 100 és 300 koronában határozta meg. Az ítélet hiteles példányát a képviselőház számára is megküldték, az eljárás iratait pedig igazságügyminisztériumnak továbbították a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmény miatt.

Az ítélet indoklására külön is érdemes kitérni. Eszerint a Kúria, a kérvényezők képviselőjéhez hasonlóan, egyszerű tényként könyvelte el a választást védő nyilatkozatát a hajnali, kozárvári konyakozásról. A bíróság szintén evidensnek tekintette Teleky Domokos nagybirtokos voltát, miközben a hozzá betérő 44 választó egyszerű földműves volt. Így aztán „...a most megállapított tények által pedig a királyi kúria a kérvényben felhozott és az 1899. évi XV. törvény cikk 3.§. 6. pontjában meghatározott érvénytelenségi okot törvény alapján fennforgónak és bizonyítottnak elismeri”. A bökkenő már csak a szavazatok megszerzése érdekében elkövetett cselekmény célzatosságának nehézkes bizonyítása volt. Mivel a jogszabály nem nyújtott a Kúria számára megfelelő támpontot a cselekmény fogalmi meghatározásához, így a maga értelmezését fűzte a törvény betűjéhez, miszerint: „...amennyiben [a törvény – Cs. T.] az etetést vagy itatást a meghatározott egyéb körülmények mellett és általában véve érvénytelenségi oknak minősíti, etetésnek vagy itatásnak tárgyi tekintetben azoknak közönséges és szó szerint való értelménél fogva ételnek vagy szeszes italnak bármely minőségben vagy mennyiségben ingyenes szolgáltatása tekintendő”. Visszaulva a képviselő és a szavazók közti társadalmi különbségre is, az ítélet megállapította továbbá, hogy a szokatlan időpontban és a nem a választókerület központjában elkövetett cselekmény alkalmas lehetett a szavazatok befolyásolására, sőt egyenesen kizárta, hogy mindezt pusztán baráti vendéglátásnak lehessen

³⁶ Uo. f 162–164.

tekinteni.³⁷ Mivel Teleky Domokos részességét, még személyes jelenléte mellett is csak nehezen lehetett igazolni a tudatosan szavazatszerzésre irányuló etetés-ítatásban, így a Kúria egyrészt saját maga határozta meg a cselekmény közelebbi fogalmát, másrészt pedig a képviselő és a választók közötti, kétségtelenül meglévő, társadalmi különbségből vezette le a tényállás megállapításához szükséges célzatosságot. Míg az érvelés kiindulópontja a választást védő ügyvéd nyilatkozata volt, a cselekmény meghatározását követően a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely különbözősége lett az az elem, amely összekötötte a kettőt, és igazolta a törvénytelen szándékot.

A Kúria döntését követően sajtónyilatkozatok, vélemények sora látott napvilágot az eset kapcsán. Ezek közül a leginkább érintett, Teleky Domokos nyilatkozatát érdemes elsőként idézni. *„A választás reggelén 20–25 előkelő választópolgár, aki együtt ment be Désre szavazni, útközben betért hozzám a keresztúri öreg pap vezetésével. Köztük volt Betegh Imre előkelő földbirtokos és még egynéhány jómódú birtokos ember, a kerület színe-java. Az öreg lelkész azzal köszöntött be hozzám, hogy illendőnek tartották, hogy mielőtt szavazni mennek, jó reggelt kívánjanak. Én megköszöntem a kegyességüket, az inasom pedig szilvóriumot töltött nekik, de alig töltött ki egy-két pohárával, már üres lett az üveg, ami azt bizonyítja, hogy nem vártam vendégeket. A másik inas szaladt a pincébe, tele üveget hozott, aztán fejeltünk az urakkal, akik az első pohár után elsiettek, – amint mondták – nehogy elkészenek a szavazástól. Mikor elmentek, összeszidtam az inasokat, hogy még egy darab kenyérrel sem kínálták meg a vendégeimet”*.³⁸

Természetesen ezúttal sem szükséges igazságot tenni a kúriai ítéletben megállapított tényállás és a képviselő által írtak között, ellenben bizonyosan arra adott válaszként született. Így Teleky Domokos szerint nem egyszerű falusi választók, hanem gazdagabb birtokosok keresték fel, invitálásra pedig szó sem volt, sokkal inkább udvariassági formákról. Magára a látogatásra pedig egyáltalán nem volt felkészülve, így ebben az olvasatban a módosabb, önszántukból tiszteletüket tevő választói csoportról írtakkal nem csak a Kúria által felhozott társadalmi különbség jelentősége enyészik el, hanem váratlan megjelenésükkel a célzatosság is.³⁹ A következő évben akadémiai tagságig jutó jogi szakíró, Edvi Illés Károly arra is

³⁷ Uo. f 164–165.

³⁸ *A megsemmisített dési mandátum ... 2.*

³⁹ Előbbieket csak erősítette Darányi Gyula másnap megjelenő sajtónyilatkozata, melyben a választást védő ügyvéd lényegében megismételte korábbi, bíróság előtti érveit, miszerint valóban csak nagyvonalú vendéglátásról lehetett szó (A dési mandátum. *Budapesti Hírlap*, 1902. január 12., 13.). Azon túl, hogy Teleky Domokos újabb írást közölt, melyben kiállt Darányi nyilatkozata mellett, az eseményen jelen lévő, rettegő választók is eljuttatták beszámolójukat az egyik országos lapnak. Eszerint a szavazásra vonulók közül csak néhányan tértek be önszántukból egy rövid időre a képviselő udvarára, ahol némelyikük elfogadta a felkínált konyakot, de hosszan időzni nem akartak, mivel nem akarták a kívül maradókat váratlanul látni (A dési mandátum. *Magyar Nemzet*, 1902. január 21., 3.).

felhívta a figyelmet, hogy könnyen ellentétbe kerülhet egymással a Kúria ítélete és az eset kapcsán induló büntetőperben születő döntés. Márpedig mindezt igen egyszerűen meg lehetett volna előzni, ha a bíróság vizsgálatot rendel el, melynek során a megválasztott képviselő is vallomást tehet, és ez jó eséllyel azonos lesz a későbbi büntetőeljárásban mondottakkal.⁴⁰ Pár nappal később, 1902 januárjának végén már arról írtak a lapok, hogy hamarosan képviselőházi határozat születhet a kerület képviselő-küldési jogának kérdésében, amely akár szintén ellentétes lehet a Kúria ítéletével, ennek feltételezése pedig már önmagában nyugtalanító.⁴¹

Az év január közepétől azonban már az országgyűlés előtt volt a dési választás ügye. Apponyi Albert házelnök azzal terjesztette az ítéletet a képviselőház elé 1902. január 18-án, hogy személyes véleménye szerint még a választókerület képviselő-küldési jogáról döntő eljárás megindításához is hiányoznak a jogi alapok, mivel az ítélet egy szóval sem említett nagyarányú vesztegetésre vagy etetés-itatásra utaló jeleket. Az ellenzék részéről a függetlenségi Justh Gyula adott választ a házelnöknek, mely szerint a képviselőknek távolról sem csak annyi a dolguk az eset kapcsán, hogy új választások kiírásáról döntsenek, hanem nagyon is helye van az igazoló bizottság által lefolytatott eljárásnak, és a születendő döntéssel egyúttal bizonyíthatják, hogy valóban érvényt kívánnak szerezni a törvény rendelkezéseinek. Bár Plósz Sándor igazságügy-miniszter jogilag nem értett egyet az ellenzéki képviselő érvelésével, mégis célszerűnek tartotta a bizottsági eljárás megindítását. A képviselők pedig elfogadták a javaslatot, a dési választókerület ügye a képviselőház állandó igazoló bizottság elé került.⁴² A testület már január 22-én elkészült írásos véleményével, mely szerint nem látják igazoltnak a nagyarányú etetés-itatásról szóló vádakát a 44 választó miatt, akik egyébként is csak kevés ételt és alkoholt fogyasztottak.⁴³

A képviselőház elé kerülő bizottsági vélemény nem keltett nagy felháborodást, csak a korelnök, az ősz függetlenségi Madarász József emelkedett szólásra, aki mindjárt beszéde elején világossá tette, nem ért egyet az 1899. évi XV. törvény rendelkezéseivel, mivel azok legalizálják a választási visszaélések bizonyos eseteit. Bár véleménye szerint a vizsgálat valóban nem derített volna fényt a tömeges etetés-itatásra, ennek mértékét azonban nehéz meghatározni, így mégis kéri a bizottsági eljárás megindítását, mivel így precedenst teremtenének a jövőbeni esetekhez. A képviselők többsége azonban Madarász ellenében döntött, rövidesen ismét választást tartottak Désen.⁴⁴ Nehezen bár, de Dániel Tibornak végül sikerült megszereznie a dési mandátumot, gróf Teleky Domokos nevével nem találkozunk többé sem

⁴⁰ Edvi: i. m. 2.

⁴¹ A kúria és a képviselőház. *Budapesti Hírlap*, 1902. január 23., 2.; A dési mandátum. *Magyar Nemzet*, 1902. január 24., 7–8.

⁴² *Képviselőházi napló 1901–1906.* 2. Budapest, 1902, 7–10.

⁴³ *Képviselőházi irományok 1901–1906.* 2. 90. sz. Budapest, 1902, 436–443.

⁴⁴ *Képviselőházi napló 1901–1906.* 2. Budapest, 1902, 96–97.

a képviselőházi almanachokban, sem az Ilonszki Gabriella által, az 1884 utáni képviselőkről összeállított adatbázisban.⁴⁵

A dési eset kapcsán született kúriai ítélet megítélése még évekkel később is inkább kritikus volt. A jogi szakíró, Papp Dávid, írásában egyenest komédiaként jellemezte a bírósági eljárást, az ítélet pedig véleménye szerint arra tanít, „...*hogyan Magyarországon a gróf oly rettentően nagy úr s a szegény parasztember oly rettentően silány teremtése az Istennek, hogy feltétlenül érdemtelenné válik a törvényhozó munkájára az a gróf, aki a nála tisztelgő, reá szavazni kész paraszttal emberségesen bánik...*”⁴⁶ Egy valószínűleg korteseknek, képviselőjelölteknek szóló, választási okító kiadvány már más tanúságot vont le az esetből 1910-ben. Mint a korábban idézett, több kiadást is megélt műben írták, akár hordószámra is mérhették a bort a választóknak, ha mindez a törvényes keretek között történt, míg az óvatlan jelölt mandátumával fizethetett pár pohár konyakért.⁴⁷ Előbbi szerzők azonban a Kúria ítéletére reflektáltak. Ugyanakkor a választás elleni kérvényben név szerint felsorolt 44 választó valóban gróf Teleky Domokosra szavazott a lakhelyüket is rögzítő szavazási rovatos ív tanúsága szerint.⁴⁸ Alig hihető, hogy mindez önmagában, a kúriai ítélet központi elemeként elhíresült hajnali vendégeskedés miatt történt volna. Kevésbé valószínű, hogy ekkor dőlt volna el a csapattal tartó választók számára, hogy – akár kényszerítve, akár önszántukból – az addigi képviselőre adják voksukat. Ellenben a cselekmény célja valóban az összetartás, a szavazatok biztosítása lehetett, így történhetett „*azon célból, hogy őrá [a képviselőre – Cs. T.] szavazzanak*”.⁴⁹

Az ítélet indoklásában azonban nem tértek ki részletesen a dési Európa vendéglőben történetekre, illetve az ellenpárt választás előtti gyülekező helyéről egyáltalán nem esett szó a tárgyalás során. Bár a törvény megengedte a választók hagyományos keretek között maradó ellátását a több községből álló kerületekben, azonban más tekintetben úgy tűnik, hogy legnagyobb mértékben a dési vendéglőben folyt a szavazótábor egyben tartása érdekében végzett tevékenység, melynek „*közönséges és szó szerint való értelménél fogva ételnek vagy szeszes italnak bármely minőségben vagy mennyiségbe ingyenes szolgáltatása tekintendő*”.⁵⁰ A törvényi feltételek azonban gátat szabtak annak, hogy a Kúria ekként minősítse az Európa vendéglőben történeteket.

Azonban akár a választás elleni kérvényben felhozott vádak, akár a választást védő eltérő értelmezését, akár a szolnok-dobokai főispán Farkas Jánosra nézve terhelő jelentését olvassuk, nem tudható, hogy az egymásnak ellentmondó források

⁴⁵ Ilonszki: i. m.

⁴⁶ Dr. Papp Dávid: *Kúriai bíraskodás képviselő-választási ügyekben*. Budapest, 1902, 24.

⁴⁷ *Tudnivalók a képviselő-választásra...* 31.

⁴⁸ Vö. HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 162—163.; 203—216.

⁴⁹ 1899. évi XV. törvénycikk 3. §. 6.

⁵⁰ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 164.

közül melyik nyújtja a történetek helyes olvasatát. Már csak azért is érdemes kritikusan kezelnünk a beszámolókat, mivel a képviselő kozárvári udvarán vendégeskedők lakhelyéről származók közül legalább 27-en a másik jelöltre szavaztak, pedig a választás elleni kérvényben nem kevés szó esik az érintett települések jegyzőinek kirívó, Teleky Domokos érdekében végzett tevékenységéről.⁵¹ Így a kutatás számára valós támpontot csak azok az információk nyújthatnak, melyeket egymástól független beszámolók is megerősítenek, illetve nem válik nyilvánvalóvá az elhangzottak, leírtak hátterében meghúzódó, mögöttes motiváció.

Így a dési eset kapcsán bizonyosnak tekinthető, hogy Teleky Domokos valóban választókat vendéglelt meg Kozárváron a választás előtti órákban, illetve a rá szavazók gyülekezőhelye Désen az Európa vendéglő volt, ahol szintén részesültek ellátásban. A kerület központi településének gyülekezőhelyén már csak kényszerűségből is együtt kellett tartani a választói csapatot a szavazásig. Sőt, valójában itt, a választást közvetlenül megelőzően lehetett legerősebb a motiváció, hogy megtartsák a bizonytalankodókat. Úgy véljük, hogy az 1901. évi dési választáson, valójában ez, a politikai közösség építése, egybentartása lehetett a meghatározó motívum a választók vendéglátásánál, de vannak arra utaló jelek is, hogy ezt a szavazótábort megkérdőjelezhető módon, erőszak, hivatali presszió révén verbuválták össze (bár ennek mértéke és hatása, eredményessége kérdéses). Így végső soron „fertőzött szavazatok” társulhattak a leginkább alkalmi politikai közösségépítésként jellemezhető, a szóhasználatból következőleg máskülönben semmitmondó tartalmú cselekményhez. A kortesek, jelöltek és a megvendéglelt választók szempontjainak vizsgálatához azonban megfelelő összehasonlítási alapot kínál a csongrádi választás, ahol már az egyéni motivációk is megjelennek a forrásokban.

Csongrád politikai karaktere, társadalmi viszonyai

Amire a dési választókerület esetében nem került sor, az a csongrádival már valóban megtörtént: a képviselőház felfüggesztette a kerület mandátumhoz való jogát. Ez volt a negyedik eset az 1875. évi választások óta, hogy csongrádi képviselő mandátuma ellen nyújtottak be kérvényt, azonban mindez ezúttal csak az 1901. évi eset előzményeként vagy egy részletesebb kutatás kiindulópontjaként lehet érdekes.⁵²

⁵¹ Baca, Csicsógyörgyfalva, Csicsóbagymás, Csicsómihályfalva, Csicsóújfalva, Emberfalva, Felőr, Gáncs, Kozárvár, Lábfalva, Négerfalva, Monostorszeg és Retteg voltak a települések, melyekről választók érkeztek Teleky Domokos udvarára 1901. október 2-án. (Vö. HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-4. f 162–163.; 203–216.)

⁵² A dualista korszak választások elleni kérvényeinek vizsgálatához részben a képviselőházi naplók kínálkoztak forrásként. Minden országgyűlési ciklus első ülésein jelentették be a megtámadott mandátumokat, azonban az érintett választókerületekről már nem minden esetben szóltak. A választás helyszínének meghatározásához részben az országgyűlési almanachok sorozata, részben az Ilonszki Gabriella által összeállított, 19–20. századi képviselőkről szóló – előbbinél részletesebb, de az almanachok adatait is felhasználó – adatbázis nyújthat segítséget (az 1884 és 1944

Még 1884-ben, az Antiszemita Párthoz tartozó Csatári Zsigmond választása ellen adtak be kérvényt, 1892-ben az akkor éppen Nemzeti párti Hock János mandátumát támadták meg,⁵³ négy évvel később pedig már egy szabadelvű, Gajári Ödön járt ugyanígy.⁵⁴

Csongrád bármely politikai irányzathoz való egyértelmű kötődéséről jóformán alig lehetett beszélni az 1901. évi választásokig. A kerület jellemzően konzervatív vagy baloldali (függetlenségi), ellenzéki képviselőket küldött az országgyűlésbe 1875 után, de egy-egy szabadelvű mandátum olykor még innen is érkezhetett. A térséget észak, kelet és nyugat felől jellemzően függetlenségi kerületek szegélyezték, de délebbre jellemzően szintén változatos politikai karakterű területeket találunk. Választási földrajz tekintetében Csongrád egyértelműen határterület volt.⁵⁵ A község politikai karaktere azonban még a szakirodalomban, a változó preferenciájú térségekkel kapcsolatban írtaknak sem feleltethető meg teljes mértékben. Így nem igazolódik Gerő András tézise sem, amely szerint leginkább az egyértelműen kormánypárti és ellenzéki beállítottságú kerületek között helyezkedtek azok az ambivalens kötődésű, úgynevezett „puha körzetek”, ahol a legnagyobb tér nyílhatott a visszaéléseknek.⁵⁶ Ebben az esetben szintén csak az 1901 utáni időszakra igaz Szabó Dániel megállapítása, aki szerint a változó politikai karakterű választókerületek erősebben ragaszkodtak magának a képviselőnek a személyéhez, mint bármely párthoz. A csongrádi kerület ambivalens politikai kötődése azonban 1901-ben véget ért, és a képviselő-küldési jog felfüggesztését követően egy függetlenségi

közötti országgyűlési almanachok sorozatához lásd https://library.hungaricana.hu/hu/collectio-nyk_almanach/; 2023. szeptember 8.; Ilonszki Gabriella: *Képviselők és képviselő Magyarországon a 19. és 20. században*. CD melléklet, Budapest, 2009.).

⁵³ Az akkor szabadelvű Hock megválasztása ellen 1887-ben is kérvényt adtak be (Somogy vármegye, szili kerület), de 1896. évi mezőkövesdi, Nemzeti párti mandátumát is megtámadták. Utóbbi kerület képviselője, Brezovay László 1901. évi választási eredménye szintén a Kúria elé került. Csatári Zsigmond és Hock János csongrádi mandátumához lásd Ruszoly: *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1918...* 137–139.

⁵⁴ Gajári Ödönnek szinten nem a csongrádi volt az első mandátuma, amit kérvénnyel támadtak meg: dunapataji megválasztását is kifogásolták 1884-ben.

⁵⁵ Ruszkai Miklós 1959-ben íródott tanulmánya és az ehhez mellékelte térkép alapján 1878 és 1906 között a csongrádi kerület 3–4 választáson függetlenségi, a többin részben ellenzéki, részben szabadelvű képviselőt választott (Ruszka Miklós: *Az 1945 előtti magyar választások statisztikája. Történeti Statisztikai Közlemények*, 1959. 1–2. sz.). A választókerületeket politikai irányzatokhoz kötő Adalbert Toth monográfiája szerint Csongrád 1861 és 1892 között leginkább a mérsékelt konzervatív ellenzékieket tömörítő B irányzathoz és a szintén ellenzéki radikálisok, illetve függetlenségi párthívek csoportjaként kategorizált C irányzathoz kötődő képviselőket küldött az országgyűlésbe. Miközben a szerző a kerület irányzatokhoz való kötődését előbbi esetben 27%-ban, utóbbiban 25%-ban határozta meg, egy rövidebb periódusban, 1861 és 1875 között Felirati párti és Deák-párti jelölteket is választott (vagyis ekkor 33%-ban a kormánypárti, A irányzathoz is kötődött). (Toth: i. m. 80.; 176.; 191.; 194.).

⁵⁶ Gerő: *Az elsőpró kisebbség ...* 79.

jelöltnek, Kelemen Bélának sikerült győznie, akit a soron következő három, általános választáson Faragó Antal követett.⁵⁷

Faragó neve valójában már 1901-ben is felmerült képviselőjelöltként miután a helyi plébános és végül néppártiként a mandátumért harcba szálló, Hegyi Antal nyomására a szintén függetlenségi, de helyi beágyazottsággal nem rendelkező budapesti ügyvéd, Gaál Jenő visszalépett a jelöltségtől.⁵⁸ Szintén figyelemre méltó, hogy Faragó Antal később, az 1910. évi választáson az addigra már kettészakadt függetlenségi tábor radikálisabb, Justh Gyula vezette irányzatának, a továbbra is Függetlenségi és 48-as Pártnak nevezett tömörülésnek jelöltjeként lépett fel, míg Hegyi Antalhoz inkább a konzervatívabb Ugron Gábor-féle függetlenségi irányzat állt közel, így akár ez az ellentét is élezhetette a választási küzdelmet.⁵⁹ Szintén sejthető, hogy Hegyi Antal egyáltalán nem félt belemenni egy keményebb politikai párharcba. Plébánosként szembeszállt egyházi felettesével, a váci püspökkel, majd elmozdítását követően Csongrádra kinevezett utódjával, sőt, még a törvénnyel is. Később a helyi plébánia feltörése miatt 1902-ben rá kirótt, három hónapos börtönbüntetés elől Amerikába szökött, majd miután 1906-ban hazatért, és kénytelen-kelletlen letöltötte fogságát, 1911 és 1919 között még csongrádi főbíró is volt, végül pedig 1923-ban fejezte be kalandos életét.⁶⁰ A másik fél, a kormányoldal 1901 szeptemberének közepén még az országosan ismert ügyvéd, a megszakításokkal 1875-től országgyűlési képviselő

⁵⁷ Szabó: Wahlsystem und Gesellschaftsstruktur in Ungarn in den beiden letzten Jahrzehnten des Dualismus 1906–1910 ... 189. Kelemen Béla és Faragó Antal képviselőiségéhez lásd *Képviselőházi napló 1901–1906. 10.* Budapest, 1902, 34.; *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915. i. m.* 271.

⁵⁸ Erdélyi – Gombos: i. m. 264. A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint 60 csongrádi választó kérte fel Gaál Jenőt a jelöltség vállalására, mivel a hírek szerint Hegyi Antal még a helyi függetlenségi kört is néppártivá akarta átszervezni (A választás. *Budapesti Hírlap*, 1901. szeptember 18., 3.). Ellenben a *Csongrád megyei Hírlap* szerint a helyi választóközönség Hegyi Antal kezdeti támogatásához kötötte Gaál Jenő jelöltségét, méghozzá Faragó Antallal szemben. Így a csongrádi választók között még az is elterjedt, hogy Gaál szerepe pusztán arra korlátozódott, hogy végül Hegyi javára visszalépjen a jelöltségtől, aki ezt vonakodva bár, de meg is tette (Választási mozgalmak. *Csongrád megyei Hírlap*, 1901. szeptember 26., 2–3.).

⁵⁹ Faragó Antal 1910-ben képviselt politikai irányzatához lásd *Sturm-féle országgyűlési almanach...* 271. Szabó Miklós a 19. század végén megjelenő konzervatív, radikális társadalompolitikai reformokat követelő mozgalmakat az „újkonzervatív” jelzővel illette. A szerző részben ezek közé sorolta a Függetlenségi és 48-as Pártból hol kiváló, hol pedig a párton belül önálló irányzatot képviselő Ugron Gáborhoz köthető irányzatot. A csoport valójában a függetlenségi mozgalom konzervatívabb, agrárius szárnyának tekinthető (Szabó Miklós: *Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története.* Budapest, 2003, 121.). Az „Ugron-frakció” programjához lásd még *Magyarországi pártprogramok 1867–1919. 1.* Szerk. Mérei Gyula – Pölöskei Ferenc. Budapest, 2003, 144.; *Magyar politikai pártok lexikona. 1846–2010. 1.* Szerk. Vida István. Budapest, 2011, 57. Hegyi Antal és az Ugronékhoz közel álló, Sima Ferenc között már az 1890-es években is aktív politikai kapcsolat volt, amikor mindketten Hock János megválasztása érdekében korteskedtek (Erdélyi – Gombos: i. m. 260.).

⁶⁰ Gyöngyössy: i. m. 57–59.

Szivák Imre jelöltségét támogatta, azonban a helyi ellenzéki lap által leírt „kaleidoszkópszerű állapotok” nem tartottak sokáig. A hónap végén már egyértelmű volt, hogy a kormánypárt csongrádi jelöltje nem Szivák, hanem az általa ajánlott, agrárius körökben szintén országosan ismert, Baross János lesz.⁶¹

Csongrád nagy határú településként (ekkor valójában község) önmaga alkotott egy választókerületet.⁶² Bár az 1899. évi törvény csak a több községből álló kerületek központi településén engedte meg a választók megválasztását a szavazás napján, azonban mégis fontosnak tűnhetett a község közigazgatási területéhez tartozó, de távolabbi tanyákról érkezők számára az ellátás biztosítása. A Csongrád képviselőküldési jogának felfüggesztését vizsgáló bizottság előtt tanúként kihallgatott, egyik helyi választó Hegyi Antal állítólagos szavait idézte: „Jönnek ide sokan tanyaiak, akik kenyeret nem hozhattak, készítünk nekik egy kevés ennivalót...”⁶³ Az előző évi népszámlálás szerint, a zömében magyar, katolikus, több mint felerészből írni-olvasni tudó, 22 619 fős helyi népességből 848-an szerepeltek az 1901. évi választói névjegyzékben. Így a teljes népességen belüli csongrádi jogbirtokosok aránya valójában még a szintén alacsony, 6,1 %-os országos szintnek is csak alig felét érte el. Ezen belül, a földbirtok után fizetett adóval 64,5% jutott választójoghoz, ami már összhangban volt az országosan is csak fél százalékkal magasabb értékkel.⁶⁴

Választás Csongrádon, 1901. október 10.

Hegyi Antal egyedüli ellenzéki jelölt maradt Csongrádon 1901 szeptemberében. Bár kétségtelen, hogy személyisége vagy néppárti pártkötődése riaszthatta az ellenzéki párthíveket, de miután a csongrádi hatóságok egy évvel korábban, 1900 októberében felfüggesztették a helyi, 48-as népkört, a függetlenségi választók nagy része inkább már benne látta a számukra is elfogadható jelöltet. A csongrádi plébánián, 1901 májusában alakult Független Magyarország-párt, majd a hozzá kapcsolódó

⁶¹ Választási mozgalmak Csongrádon. *Csongrád megyei Ellenzék*, 1901. szeptember 11., 3.; A választás. *Budapesti Hírlap*, 1901. szeptember 21., 4.

Az ellentét már régi keletű lehetett Hegyi és Szivák között. Előbbi 1892-ben aktívan támogatta Szivák Imre csongrádi ellenjelöltjét, így része volt választási vereségében (Erdélyi – Gombos: i. m. 264.). Baross János politikusi és közeleti pályájához lásd *Országgyűlési almanach 1901–1906.*: i. m. 208–209.

⁶² Az 1900. évi népszámlálás adatai szerint maga a nagyközség területe 40 574 kat. hold volt, a teljes csongrádi járás 55 558 kat. hold területre terjedt ki. A 341 880 kat. hold területű vármegyének több mint 10%-a tartozott annak székhelyéhez (*A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. 1... i. m. 186.).

⁶³ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 837.

⁶⁴ *A magyar kir. kormány 1901. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és Statisztikai Évkönyv*. Budapest, 1902. 372.; *A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása*. 1... 186–187.; Erdélyi – Gombos: i. m. 265.

A Csongrádon 1901-ben választójoggal bírók számához lásd még HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 740.

nép kör már nevében is jelezte, hogy annak vezére a legnagyobb ellenzéki párt szavazóira is számít.⁶⁵ Az országos és a helyi sajtó is úgy írt Hegyi jelöltségéről 1901 szeptemberében, mint aki képes a helyi függetlenségeket is maga mögé állítani, bár előbbiek szavazata akár még a kormányoldalnak is jól jöhetett.⁶⁶

A választási eredmény már önmagában is tükrözte a kiélezett küzdelmet és Csongrád ekkori politikai megosztottságát. A 669 leadott szavazatból 349 esett Baross Jánosra, de Hegyi Antal is csak húsz voksal maradt alul, és a választók majd 79%-os részvételi aránya is utalhat a felfokozott politikai légkörre. A reggel kilenctől este ¾ 7-ig zajló szavazás lezárását követően, Csemegi Antal választási elnök még egy órát engedélyezett mindazok számára, akik addig nem jelentek meg a szavazatszedő küldöttség előtt. A választási jegyzőkönyv szerint a záróra előtti utolsó szavazó Baross Jánosra adta voksát, szám szerint a 316-at. A forrásból arra is következtetni lehet, hogy a másik fél ekkor gyűjthette be 266. szavazatát. Úgy tűnik a Hegyi-párt hajrázott jobban, de összességében mégis a másik oldal győzött, még akkor is, ha a szavazatszedők – nagyjából a megkérdőjelezhető személyazonosságra hivatkozva – 11 ellenzéki és 1 kormánypárti szavazatot utasítottak vissza.⁶⁷ A *Csongrádmegyei Ellenzék* már október 13-án úgy kommentálta a választást, hogy a kormányoldal a függetlenségi szavazóknak köszönheti győzelmét, akik féltek Hegyi Antalra szavazni.⁶⁸

A csongrádi választási eredmény a bíróság előtt. Etetés-itatás a Kúria szemszögéből

A felfokozott politikai légkörön túl a csekély, mindössze húsz szavazatnyi különbség – már csak az érintettek könnyebb név szerinti felsorolása miatt is – kedvezőnek tűnhetett egy választás elleni kérvényhez. Bár Csató Zsigmond csongrádi alispán belügyminiszternek írt, ekkori jelentése a közigazgatási tisztviselők törvényes kere-

⁶⁵ A csongrádi Független Magyarország-párt 1901. május 12-én meghirdetett programja követelte, hogy a helyi hivatalnoki kar helyére „alkotmányos érületű és törvényt tisztelő képviselők” kerüljenek, a település kapja meg a rendezett tanácsú város státuszát, a megválasztott képviselő helyi lakos legyen vagy legalább a római katolikus főünnepeken tartózkodjon Csongrádon, és tartson tevékenységéről beszámolót. A tömörüléshez kapcsolódó népkör alakuló ülésén Hegyi Antal személyesen is szóvá tette, hogy mivel a csongrádi függetlenségi szavazók meg vannak fosztva az egyesülés lehetőségétől, így a kör egyesületként alakul meg, és terjeszti alapszabályait a belügyminiszter elé (Erdélyi – Gombos: i. m. 263., 268–273.). A csongrádi választás programszerű dokumentumait közlő Erdélyi Péter és Sebőkné Gombos Zsuzsanna bevezető tanulmánya alapján Hegyi pártja és a függetlenségi Ugron-frakció követelései között számos közös pont volt, illetve kimutatható az agrárius befolyás is. (Vö. uo. 261–162.; *Magyar politikai pártok lexikona. 1846–2010. ... 57.*)

⁶⁶ Választási mozgalmak Csongrádon ... 3.; A választás ... 3.

⁶⁷ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 642–656.

⁶⁸ A csongrádi bukás. *Csongrádmegyei Ellenzék*, 1901. október 13., 2.

tek közötti, példás helytállását és az ellenzéki kortesek folytonos izgatását hangsúlyozta; a Kúriához benyújtott, választás elleni kérvény meglehetősen részletességgel mutatta be a Csongrádon történeteket, természetesen az ellenzék szempontjából. A Nagy Pál Imre és másik tíz, helyi választó által aláírt kérvény szerint mindaz, amit a „...képviselő [Baross János – Cs. T.] által közvetlenül vagy alább megnevezettek által közvetve, de az ő tudtával és beleegyezésével” elkövettek, az 1899. évi XV. törvény 3. §-nak vesztegetéssel, etetés-itatással, hivatali visszaéléssel kapcsolatos 2., 6., 10. és 11. pontjainak feleltethető meg.⁶⁹ Miután a Kúria végül etetés-itatás miatt semmisítette meg a választási eredményt, a többi vádpontra csak felsorolásszerűen térünk ki: némely választónak a kormánypárti jelölt vagy valamely kortese pénzt, állással kapcsolatos kedvezményt, trafiknyitási jogot, boltjában vásárlást ígért, a választási elnököt részrehajlással vádolták, illetve hivatali visszaélésről is szó esett.⁷⁰

Ellenben Fekete Lajos, Kaszaniczky Dénes, Szlávik János és Neuschwender Lajos helyi vendéglősöket már mindenképpen érdemes név szerint is említeni. A kérvény szerint ugyanis ők voltak, akik névnapra, házassági évfordulóra, a helyi Népkert bérleti jogától való megszabadulásra vagy éppen annak megszerzésére hivatkozva 82, név szerint felsorolt, később a kormány jelöltjére szavazó választót etettek és itattak. Tették pedig mindezt a választási határidőt kitűző belügyminiszteri rendelet kiadását követően, kampányidőszakban, Baross János személyes jelenléte mellett. A kérvényezők a vendéglősök anyagi helyzetére való utalással is igyekeztek hatni a bíróságra, miszerint egyikük sem engedhette volna meg a költséges vacsorákat. Ráadásul egyes Baross-párti kortesek egyenest „úton-útfélen fogták el a választókat, s majd Neuschwender Lajos korcsmájába, majd pedig Kaszaniczky Dénes korcsmájába vezették és irányították [őket – Cs. T.]”.⁷¹ Függetlenül a kérvény szubjektív megfogalmazásának célzatosságától, érdemes felhívni a figyelmet, hogy annak írói megtevesztett, emberi gyarlóságukban megejtett vagy éppen kényszerített választókról írtak, akiket „vezettek” és „irányították” őket.⁷² Legalábbis a petíció szerint, amely végső soron a kormányoldal szavazótáborának tisztességtelen, erőszakos és törvénytelen eszközökkel való szervezésére helyezte a hangsúlyt.

⁶⁹ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 628–641. Az idézett rész: uo. f 628.

Az idézetben szereplő, „alább megnevezett” választók közül a tanulmányban a megvendégelések során kulcsszerepet játszókat név szerint is említjük. A választás elleni kérvény azonban tételesen felsorolja a bármely kifogásolt cselekményben részes választókat, vagy utal rájuk a csatolt, nevüket is tartalmazó szavazási rovatos ív alapján. A kérvény kiállításának dátuma nem ismert, de ennek hivatali érkeztetése 1901. november 8-án történt a Kúrián.

Csató Zsigmond 1901. november 3-án kelt jelentéséhez lásd HU-MNL-OL-K 148-1901-7/biz f 231–234.

⁷⁰ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 628–629.; 631–632.; 637–640.

⁷¹ Uo. f 629–631.; 633–637.; idézet: uo. f 630.

⁷² Uo. f 634.

A Kúria szintén Paiss Andor vezette tanácsa előtt, 1902. január 17-én tárgyalták először a Csongrádon történeteket. A kérvényezőket Frivaldszky Sándor, míg a választást védőket Teller Miksa képviselte az eljárásban, melynek már ekkor országos visszhangja volt.⁷³ A kérvény ismertetését követően a védelem képviselője kifejezetten tagadta, hogy a kifogásolt vacsorák a törvény szerint etetés-itatásnak minősülnek, hiszen a cselekmény szavazatok megszerzésére irányuló célzatossága nem volt igazolható. Ráadásul a vendéglősök tehetősebb személynek számítottak Csongrádon, nem okoztak számukra problémát a költséges étkezések, és az eseményeken részt vevők megvesztegethetősége szintén kizárható stabil anyagi helyzetük vagy állásuk miatt. Utóbbiak írásbeli nyilatkozatot is tettek, miszerint senki sem próbálta befolyásolni szavazatukat a vacsorákon, maga a jogszabály pedig „a tisztességes kapacitálást nem tiltja”, idézte a védő az ellenoldal jelöltjének, a választáson kisebbségben maradt Hegyi Antalnak egyik korábbi nyilatkozatát. Ellenben Teller Miksa szerint pont az ellenzéki jelölt volt az, aki nem kevesebb, mint 360 csongrádi választót látott vendégül törvénytelen módon a helyi plébánia udvarán a választás napján.⁷⁴

Bár a csongrádi választás elleni kérvényben természetesen nem szerepelt, de az 58/902. számú kúriai végzéssel elrendelt vizsgálat végül a plébánia udvarán történetekre is kiterjedt. Ennek során alapvető kérdésként merült fel, hogy egyáltalán történt-e etetés-itatás, illetve ha igen, azt ki szervezte, kinek a pénzén, kik voltak a meghívottak és résztvevők, ők melyik oldalt támogatták, illetve Baross János jelen volt-e az eseményeken.⁷⁵ Az 1902. januárjában elrendelt vizsgálatot követően, a felek ismét előadhattak érveiket a Kúria előtt a május 27-én tartott, folytatódó tárgyaláson. A kérvényezők ekkor már kénytelenek voltak reagálni a Hegyi-pártot érintő vádakra. Mint elhangzott, a választás napján távolról, Csongrád külterületéről érkezők számára biztosítani kellett az ellátást, és miután lehetetlen volt őket elkülöníteni a település központjában élőkől, így nem lehet etetés-itatás az alapvető szükséglet biztosítása. Amennyiben azonban mégis ennek minősülne, az csak az 1899. évi XV. törvény 4. §-a szerinti, feltételes okként jöhet szóba. Az érvelés természetesen nem csak ott bicsaklik meg, ahol a kérvényezők képviselője azt bizonygatta, hogy ha a Baross-párt vacsoráin részt vevők és a plébániaudvaron vendégeskedők szavazatát levonják a végső eredményből, akkor 5 Baross Jánosra leadott szavazat ellenében Hegyi Antal győzne a maga 38 voksával. Mint a választást védő Teller Miksa is felhívta a figyelmet, Csongrád egy községből álló választókerület,

⁷³ Hegyi Antal bukása. *Budapesti Hírlap*, 1902. január 18., 10.; Megtámadott mandátum. *Magyar Nemzet*, 1902. január 18., 7.

⁷⁴ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f. 667–668.; idézetek: uo. f. 667.; 668.
A különféle források nagyon eltérő számokat közölnek az etetés-itatásban részesülők kapcsán. A résztvevők számára vonatkozó információk nem minden esetben tekinthetők objektív kiindulópontnak a kutatáshoz.

⁷⁵ A kúriai vizsgálat irataihoz lásd uo. 669–673.; A csongrádi mandátum...

így nem lehet hivatkozni a szavazás előtt, helyben biztosított, szükséges ellátásra.⁷⁶ Válaszában a Baross-párt képviselője ismét az általuk szervezett vacsorák baráti jellegét hangsúlyozta, melyek így semmilyen befolyást nem gyakorolhattak a szavazatok alakulására. Főként, mivel a védő szerint *„kijegecesedett állapotok voltak már Csongrádon a vacsorák idején, az a 60 választó, aki a vacsorákon részt vett, már korábban is Szabadelvű párti volt”*.⁷⁷

A Kúria 1902. május 30-án hirdetett ítéletet a csongrádi mandátum ügyében. A vizsgálat eredményeként a bíróság bizonyítottanak találta, hogy Fekete Lajos, Kaszaniczky Dénes és Szlávik János költséges, saját anyagi lehetőségeiket meghaladó vacsorákat adtak előző év október 3-án, 6-án és 9-én, melyekre 100–120 főnyi választót hívtak meg, köztük olyanokat, akikkel korábban semmilyen kapcsolatuk nem volt, sőt köztudottan ellenzéki párhíveket is. Mindez pedig történt a kormányoldal jelöltjének jelenlétében, akire pohárköszöntőket mondtak, és a jelenlévőket összetartásra buzdították. Ennélfogva a Kúria úgy tekintett a Baross-párti eseményekre, mint amelyeket kifejezetten szavazatok *„megnyerése és biztosítása céljából rendezettek”*. Baross Jánosnak pedig, *„mint azidőben Csongrádon tartózkodó, és a fent említett vacsorákra meghívott jelöltnek, a pártkoalíciók által rendezett vacsorák tartása, az azokra meghívott választók pártállása és száma iránt a dolog természeténél fogva érdeklődnie – tehát már ennél fogva –, különösen pedig az első vacsora lefolyásából, és azon a pártérdekek, valamint az összetartás hangoztatásából tudnia kellett, hogy azok a vacsorák a választók szavazatának etetéssel és itatással való befolyásolása céljából rendezettek.”*

Az ítélet szerint így Baross János kifejezetten beleegyezett az etetés-itatásba, mely cselekmény az 1899. évi XV. törvény 3.§. 6. alapján feltétlen érvénytelenségi okot képez az 1901. október 10-i csongrádi választás eredményének megsemmisítéséhez. Ezen túl pedig a bíróság a megválasztott képviselőt és a választás védőit a 2678 koronás eljárási költség 15 napon belüli megfizetésére kötelezte, előbbi aktív és passzív választójogát egy évre felfüggesztette, illetve bűncselekmény gyanúja miatt a per iratanyagát az igazságügy-miniszternek továbbította. Más oldalról, bár az ítéletben szó esett a Hegyi Antalnál vendégeskedő több mint 200 választóról is, az ítélet mégis csak mellékesen említette a szintén etetés-itatásnak minősített eseményt. Az indoklás szerint a plébánia udvarán történtek tárgyában nem lehetett érdemi határozatot hozni, mert a választási eredményt feltétlen érvénytelenségi okok alapján semmisítették meg. Már a képviselőházi vizsgálatot készítette elő a kúriai döntés, amikor az 1899. évi XV. törvény 126. §-a alapján szintén kimondta, hogy *„a csongrádi választókerületben oly jelenségek merültek fel, amelyekből arra lehet következtetni, hogy az etetés-itatás nagyobb mérvben üzetett”*.⁷⁸

⁷⁶ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f. 669–670.

⁷⁷ Uo. f 670–671.

⁷⁸ Uo. f 660.; 671–673.; idézetek: uo. f 672.

Csongrád képviselő-küldési jogának felfüggesztése. Etetés-itatás a Képviselőház szemszögéből

A képviselőház állandó igazoló bizottsága a Kúria ítéletének fentebb idézett részére hivatkozva javasolta a Háznak a Csongrádon történtek kivizsgálását 1902. június 17-én. A vizsgálat tárgya ebben az esetben már nem a cselekmény választási eredményre gyakorolt hatása, hanem a választók etetésének és itatásának mértéke, utóbbiak – sajátos megítélés szerinti – erkölcsi szintje volt, amely vagy érdemesítette a választókerületet a megszakítás nélküli országgyűlési képviselőre, vagy az ehhez való jog felfüggesztésre került.⁷⁹ A képviselők már június 20-án döntöttek a javasolt vizsgálóbizottság kiküldéséről, azonban gyorsan szóba került a kérdés politikai vetülete is. Mint a Függetlenségi és 48-as Párt nevében Papp Zoltán szavazta, pártja már csak azért is szorgalmazza a testület mielőbbi felállítását, mert úgy értesültek, Csongrádon nem mozgolódnak a kormánypárt kortesei egy újabb választás előkészítése körül. Mindez pedig a szándékos időhúzás gyanúját keltette az ellenzéki képviselőben. A felvetésre reagálva Széll Kálmán miniszterelnök is a vizsgálat azonnali megindítása mellett szólt a nyári szünet előtti utolsó ülésnapra és az idővesztéség elkerülésére hivatkozva.

Ugyanezen az ülésen a létrehozandó bizottság tagjává választották Justh Gyula függetlenségi, valamint Nyegre László és Szeless József szabadelvű képviselőket.⁸⁰ A testület meg is kezdte működését a házszabályok által biztosított 8 napos határidőn belül, azonban első határozatukról csak június 30-án értesülünk. Mint Justh Gyula javasolta, a Kúria ítélete ne csak az ezt tiltó, 1899. évi XV. törvény 13. §-a miatt ne lehessen újabb vizsgálat tárgya, hanem azért sem, hogy a legfelsőbb bírói testület tekintélyét megóvják, és elkerüljék a képviselőház esetleges véleménykülönbségét. A bizottság helyszíni vizsgálatának hónapját praktikus szempontok alapján, a közelgő aratásra hivatkozva szeptemberben határozták meg, amely lehetővé tette véleményes jelentésük benyújtását legkorábban a következő, október 6-i képviselőházi ülésen.⁸¹ A szeptember 22-án és az ezt követő napokon tartott vizs-

A Kúria Csemegi Antal választási elnököt felmentette a hivatali visszaéléssel kapcsolatos vádak alól, egyúttal pedig kötelezte a kérvényezőket számára 500 koronás költségtérítés 15 napon belül történő megfizetésére. Ugyanők 3000 koronás letétjéből a bíróság 1822-t képviselőjüknek, Frivaldszky Sándornak rendelt átadni.

⁷⁹ Uo. f 675.

Az 1899. évi XV. törvény 137. §-a szerint a képviselőház saját házszabálya alapján dönthetett a kivizsgálás módjáról, amennyiben valamely választókerületben nagymértékű etetés-itatás gyanúja merül fel. Az 1901-ben érvényben lévő házszabály 116. §-a vonatkozott az ilyen esetekben felállítandó három tagú bizottságra, melynek megválasztását követően 8 napon belül el kellett kezdenie a vizsgálatot. Amennyiben munkájuk még az ezt követő 30. napon is tartott, minden hónapban kötelesek voltak jelentést tenni az akadályoztatás okairól (*A Képviselőház házszabályai*. Budapest, 1901, 97.).

⁸⁰ *Képviselőházi napló 1901–1906*. 6. Budapest, 1902, 341., 350.

gálat során a bizottság nem kívánta kihallgatni azt a 63 választót, akikről a kúriai eljárás iratait vizsgálva megállapítást nyert, hogy részt vettek az ítélet alapjául szolgáló, Baross-párti vacsorákon. A testület szintén mellőzhetőnek tartotta a bírósági ítéletben szereplő azon 220 választó részességének vizsgálatát, akik a választás napján a csongrádi plébánia udvarán lettek etetve-ítatva. Ellenben a többi szavazóról már név szerinti lista készült a jelöltekre leadott voksok szerint.⁸²

A vizsgálat során kihallgatott választók alapadatain túl (név, életkor, vallás, foglalkozás) a kiküldött bizottság arra is kíváncsi volt, hogy a válaszadók rábeszélés hatására tesznek-e vallomást (ha igen, ki gyakorolta ezt rájuk), részt vettek-e a választás időpontjának kihirdetése és annak napja között bármely pártvacsorán, részesültek-e a szavazáskor helyszíni ellátásban, illetve ezért fizettek-e. Az 1902. szeptember 26-án kelt vizsgálati jegyzőkönyvben összesen 225 választó tanúvallomása szerepel a beidézett 273-ból, a hiányzók nagyobb része betegsége vagy távollétre hivatkozva kimentette magát, de akadt olyan is, aki időközben meghalt vagy egyszerűen nem jelent meg. Bár a hivatali tekintély nem garantálhatta az őszinte válaszokat, de a kihallgatók mindenkit biztosítottak, hogy nem vonhatják őket felelősségre az elhangzottakért, ellenben a hamis tanúzásnak büntetőjogi következménye lehet. A válaszokat vizsgálva mindjárt szembetűnik egy eddig kevésszer említett név, Schönfeld Adolfé. A „Baross-párt irodája” néven említett kortestanya fogadásánál sok kormánypárti szavazó megfordult október 10-én, és a csatolt számla szerint sört, bort, pálinkát, szivart, cigarettát, péksüteményt, kávé és pörköltet kapott. Hogy pontosan hányan, arra az eltérő számok miatt nehéz lenne pontos választ adni, de a bizottság későbbi, a képviselőház elé terjesztett jelentése összesen 66 választót említ, akik ellátást kaptak a Schönfeld-féle vendéglőben.⁸³ A tanúvallomások szerint ezért senki sem fizetett, sem itt, sem pedig a másik jelöltnél, Hegyi Antalnál.

Bár néhányan szerették volna, de a szervezők még egy kiflit sem engedtek megteríteni. Egy másik választó pedig azért nem tudta rendezni tartozását, mivel „a jelen [lévők – Cs. T.] zúgolódní kezdtek, hogy ilyen[ért – Cs. T.] nem szokás pénzt elfogadni”.⁸⁴ De a szervezők tulajdonképpen még a kormánypárti vendéglősnek sem fizették ki a számlán szereplő, 3048 korona 62 fillérnyi összeget, pedig utóbbi október 1-től a választás napjáig központot és ellátást biztosított a Baross-pártnak. A szintén kihallgatott Schönfeld Adolf határozottan állította, hogy egészen addig, amíg a helyi elemi iskola tanítója nem kérte a végösszegről szóló számadását, lénye-

⁸¹ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 731–733.

⁸² Uo. f 734–745.

Már Ruszoly József is említette, hogy a kúriai ítélet nem tüntette fel konkrétan a Baross-párti vacsorákon részt vett csongrádi választók nevét. Az említett 63 főről később, a képviselőházi vizsgálóbizottság állapította meg a részességet a bírósági iratok átnézését követően (Ruszoly: *A választási bíráskodás Magyarországon 1848–1918...* 338.).

⁸³ Uo. f 746–797.; 834. az idézet: Uo. f 774.

⁸⁴ Uo. f 753.; 756.

gében Baross János apósának, Szivák Imrének volt döntő szava a választók kiszolgálásában. Így utóbbi hol arra adott utasítást, hogy az előre megállapított kereteken túl, minden választó megkapja, amit kíván; hol meg arra, hogy a takarékoskodjanak a sörrel, nehogy a választók végül megfélemlítsenek valótlan okáról.⁸⁵ Míg aztán Blázik Mihály tanító, saját vallomása szerint egy általa nem ismert személy felhívásnak engedelmessé, végül eljuttatta a számlát egyenest Baross Jánosnak.⁸⁶

A megvendéglések körülményeit vizsgálva érdemes egy kisebb kitérőt tenni, és „*a nem szokás pénzt elfogadni*” elszólás mögötti, lehetséges tartalomról is felvillantani valamit. A korabeli társadalmi szokások, becsületfogalom kényszerítő ereje és a politika kapcsolata valójában keveset kutatott kérdés. Pedig előbbiről még törvény is született 1914-ben, melynek indoklása szerint a „*becsület az az érték, amelyet a közfelfogás a személyi minőségből és a társadalomban való elhelyezkedésből következő feladatok elvégzésére való képességnek és az e feladatok elvégzésére való képességnek és az e feladatoknak megfelelő cselekvésnek tulajdonít.*”⁸⁷ A végső soron a közfelfogáshoz, annak való megfelelési kényszerhez igazított becsületfogalom egyben azt is jelentette, hogy a választói magatartásnak szintén illeszkednie kellett a sokszor csak homályos fogalmakon vagy szokásokon alapuló elvárásokhoz. Márpedig egy szűkebb közösségben, mint amilyen egy község választóinak összessége, könnyen híre mehetett, ki melyik oldalon áll. A különféle invitálások, felajánlott összegek, kedvezmények, megrendelések, állások elfogadása, bármely eredményes kortesfogás azt eredményezhette, hogy mások ebben az érintettek valamely jelölt melletti elköteleződését látták. Az elkülönítve várakozó, majd felváltva a szavazatszedő küldöttség elő járuló, voksukat élőszóval, nyíltan leadó választók látványa már önmagában valószínűsítette, hogy addigra majd mindenki tudhatta, kire fog szavazni (bár mindig voltak távol maradók vagy az utolsó pillanatig hezitálók).⁸⁸

Ilyen körülmények között nem lehetett könnyű kilépni a szavazni vonuló csapatból, amely betér egy vendéglőbe vagy egy plébánia udvarára, már ha éppen nem terelik őket. Azonban a választóknak, még az utóbbi eshetőséggel nem számolva is igazodnia kellett korábbi elköteleződésükhöz, amely akár az invitálás elfogadásával, akár egyszerűen csak a vonulókhöz való csatlakozással valósult meg. Még ha némelyikük tudatában is volt a törvénytelenységnek, vagy egyszerűen csak feszélyezve érezte magát, a vendéglátásért való fizetség a csoportkohéziót kérdőjelezhet-

⁸⁵ Szivák Imre feltételezett szerepéről a *Népszava* is írt 1902 júniusában és októberében. A lap szerint az ismert jogtudós csak időhúzásra akarta felhasználni a képviselőházi vizsgálatot, mivel ennek ideje alatt nem lehetett újabb választást tartani Csongrádon, így később, akár a képviselőküldési jog felfüggesztését követően, ismét Baross Jánost akarta mandátumhoz juttatni. (A kivételek. *Népszava*, 1902. június 24., 4.; Az ügyvédi kamara elnöke. *Népszava*, 1902. október 7., 2–3.)

⁸⁶ Uo. f 746–797.

⁸⁷ *Képviselőházi irományok 1906–1910.* 42. 1059. sz. Budapest, 1915, 29.

⁸⁸ A választási eljáráshoz, szavazás folyamatához lásd 1874. évi XXXIII. törvény 56–89. §.

te meg, így végső soron becsületbeli ügynek számíthatott.⁸⁹ A szokásokon, közfelfogáson alapuló nézetekkel való nyílt szembefordulást a csongrádi választók sem vállalták. A szavazatokat rögzítő rovatos ív tanúsága szerint valóban Baross Jánosra szavazott az 63 választó, akiről a bizottság már előzetesen megállapította, hogy részt vett a Kúria ítéletében említett Baross-párti vacsorákon, és ugyanígy tett az a 220 fő is, akik előbbi szerint szintúgy etetve-itatva lettek Hegyi Antalnál.⁹⁰

A választókerület képviselőküldési jogának felfüggesztéséről javaslatot tevő bizottság még tartott egy kétnapos tanácskozást, mielőtt jelentését a képviselőház elé terjesztette volna. Az 1902. november 6–7-i bizottsági ülésen alapvetően két álláspont rajzolódott ki, a kormánypárti Münnich Aurél és a függetlenségi Boda Vilmosé. Előbbi szerint Csongrád képviselőküldési jogát továbbra is fenn kellene tartani, mivel arra még a vizsgálat sem adott választ, hogy mekkora volt a község külterületéről érkezők aránya a megvendégelték között, a fogyasztásra utaló számla valójában külön per tárgyat képezte, és szintén nem világos, hogy igyekeztek-e befolyásolni a szavazatokat a vendéglátások alkalmával. A végül Münnich Aurél álláspontját elfogadó bizottság döntésével szemben Boda Vilmos ismét felhívta a figyelmet, hogy Csongrád teljes területe önálló választókerületet képez, így nincs értelme különválasztani a távoli tanyákról érkező, ellátásában részesülő választókat a központban élőkétől. Szintén ő utalt vissza a kúriai ítéletre, melyben egyszer már megállapítást nyert, hogy a Baross- és a Hegyi-párt részéről is történt etetés-itatás, és a vizsgálóbizottság is megállapította, hogy a választók több mint fele valamilyen törvénytelen ellátásban részesült. Így Boda Vilmos szerint a bizottságnak kifejezetten javasolni kellene a csongrádi választókerület képviselőküldési jogának felfüggesztését.⁹¹

A korábban említett 63 fő mellett még 71 olyan választót soroltak fel a vizsgálóbizottság véleményes jelentésében, akik részt vettek a kúriai ítéletben kifogásolt vacsorák bármelyikén. Rajtuk kívül még 74 szavazóról állapították meg, hogy ingyenes ellátásban részesültek a választás napján, nagyjából Schönföld Adolf, kisebb részben Neuschwender Lajos vendéglőjében. A csongrádi plébánián ugyanekkor vendégeskedő választók közül pedig mindössze 14-ről sikerült bizonyítani, hogy ellenszolgáltatás nélkül kapott ételt és italt a korábban említett 220 fön felül. Az ellátás mértékét illetően a vizsgálat szintén megállapította, hogy Schönföld Adolfnál és Hegyi Antalnál is csak korlátozott mértékben kaptak ételt és italt a betérők október 10-én: egy-két pohár sört, kiflit vagy egy kevés pálinkát. A tanúvallomásokból vett idézetek szerint: *„ha mindenki akart volna enni, nem jutott volna mindenkinek”, „...mint behozták, úgy szétkapkodtuk, mint héja a csirkét”, „...kerítésen több ízben átnézett, részeg embert nem látott”*. Ugyanakkor a jelenséget

⁸⁹ A Monarchia korabeli politikai korrupcióról monográfiát író Cieger András a haza ügyét általuk képviselt „szent ügynek” beállító politikai táborok megjelenésében látta a jelenség egyik okát (Cieger: i. m. 39.).

⁹⁰ Vö. HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 642–649. és f 734.; 737.

⁹¹ Uo. 829–831.; 845–846.

megérteni vágyók is találhatnak sokatmondó részeket a vizsgálati iratokban: „*nem nagyon etettek és itattak, hanem csak egy kis ebédet adtak, hogy el ne széledjünk...*”.⁹² Utóbbi idézet természetesen tendenciózusnak is tekinthető, amennyiben a tanú kisebbíteni igyekezett vendéglátója részességét a cselekményben. Így a vizsgálóbizottság véleményes jelentésében megállapítást nyert, hogy a választók egyáltalán nem várták el az ellátást, egyikünk sem kötötte ehhez szavazatát, illetve ekkora már állandósultak a választói táborok közti erőviszonyok.

Mérlegre téve a csongrádi kerület képviselő-küldési jogának felfüggesztése és fenntartása melletti érveket, a bizottság végül utóbbi mellett tett javaslatot, miután a „*választókerületek és választópolgárok közjogi intézményekben gyökerező jogainak, és a közszabadsági intézményeknek, és hogy úgy szabadelvűség, mint közszabadság szempontjából, de mélyre ható, fontos, politikai okokból is, igen megfontolandó egy választókerület képviselő-küldési joga felfüggesztésének kérdése, melynél egy választókerület megőrzéséről van szó, hogy egy választókerület úgyszólván kikapcsoltassék alkotmányunk láncolatából, választói a jogokat biztosító alkotmány keretén kívül helyeztesenek, s a kerületnek az általános keretekbe beilleszthető és beillesztendő speciális érdekei a parlamentben törvényes képviselő nélkül maradjanak*”.⁹³ Amennyiben pedig a vendéglátások mégiscsak befolyással lehettek a szavazók politikai véleménynyilvánítására, annak mértéke csak igen korlátozott lehetett, így „*az összes adatok és jelenségek mérlegelése alapján a csongrádi választókerület választópolgárai megvesztegethetőségére, meglazult erkölcsi érzékére, stb. következtetni egyáltalában nem lehet*”.⁹⁴

A vizsgálóbizottsági eljárás kapcsán külön is érdemes felhívni a figyelmet, hogy a kúriai ítélethez képest eltérő érvelésmóddal találkozhatunk a kapcsolódó forrásokban. Míg a bíróság előtt a cél a másik fél érveinek cáfolata és a bírák meggyőzése volt, a képviselőházi bizottság 1902. november elején tartott ülésein már a politika dominált. A képviselő-küldési jog felfüggesztése kérdésében való állásfoglalás pedig távolról sem csak a vizsgálati eredmények adatszerű felsorolásától vagy az ezekből következő megállapításoktól függött, hanem attól is, hogy a bizottsági tagok mennyiben akartak illeszkedni a Kúria ítéletéhez, miként vélekedtek a választási visszaélések elleni küzdelemben régóta várt 1899. évi XV. törvény kényszerítő erejéről, mennyire kívántak precedenst teremteni az esettel vagy éppen mennyire kívánták hangsúlyozni alkotmányos érületüket.

Előbbiekhez hasonló szempontjai lehettek a képviselőknek, amikor a Ház 1902. november 14-i ülésén döntöttek Csongrád sorsáról. Még ha az előadó, Ugron János hangsúlyozta is, hogy „*...az összes tanúvallomások szerint a választás napján igen szükséges volt az ellátás, és [ez – Cs. T.] korántsem a választók befolyásolása*

⁹² Uo. f 837–838. A kiemelt rész a forrásban is aláhúзва szerepel.

⁹³ Uo. f 842–843.

⁹⁴ Uo. f 833–844.

A képviselőházi bizottság véleményes jelentéséhez lásd még *Képviselőházi irományok 1906–1910.* 7. 218. sz. Budapest, 1902, 337–351.

céljából, inkább a választók együtt tartása céljából történt”, és az ellátás mértéke valójában nem lépte túl a szokásos mértéket, melyet a törvény más kerületek esetében megenged – a képviselők többsége másként döntött. Tulajdonképpen nem is kis különbséggel, 46 a 221 ellenében, 146 képviselő távollétében a képviselőház a bizottsági jelentés elutasítása, és ezzel az 1899. évi XV. törvény 140. §-a alapján, a csongrádi választókerület képviselőküldési jogának, adott országgyűlési ciklusra történő felfüggesztése mellett döntött.⁹⁵ Még hozzá bármely, részletekben menő indoklás, vita vagy általunk ismert, magyarázatként szolgáló forrás felbukkanása nélkül. Bár a képviselőházi napló név szerint is rögzítette az igennel és nemmel szavazókat, gyakorlatilag lehetetlen voksok szerint különbséget tenni párthoz, országgyűlési képviselőcsoporthoz tartozók között. Csak egyetlen függetlenségi szavazott a bizottsági vélemény elfogadása mellett, a többség azonban nem csak az igenek között volt kormánypárti, hanem az elutasítók között is.

A szavazatokat még az sem befolyásolta, ha valaki korábban a jobboldali ellenzékhez tartozó Nemzeti Párt képviselője volt, ők ugyanúgy felbukkantak a bizottsági véleményt elfogadók és elutasítók között.⁹⁶ A korabeli politikai élet lazább szervezeti keretek között működő pártjai (valójában országgyűlési képviselőcsoportjai) jellemzően nem kötelezték egységes állásfoglalásra a hozzájuk csatlakozókat, legalábbis nem minden kérdésben. Márpedig a választási visszaélések elleni küzdelem fontosságát ekkor már kellő számú képviselő elismerhette ahhoz, hogy saját maga tegye mérlegre egy választókerület mandátumhoz való erkölcsi jogát. A csongrádi kerület ügye nem vált politikai vitatémává, de egy elvi-politikainak nevezhető választóvonal már megjelenhetett a sorsáról döntő képviselők között. Miután a belügyminisztérium megküldte a képviselőház döntéséről kiadott rendeletét a község központi választmányának, a helyi választópolgárság nevében Csongrád bírāja, Simkó Imre és jegyzője, Sohlya Gyula tiltakozott a sajtónyilvánosság előtt. Az aláírók lényegében áldozatként tekintettek választókerületükre, melyet a honatyák többsége azért szemelt ki, hogy demonstrálja elkötelezettségét a választási visszaélések elleni küzdelemben.⁹⁷

Úgy tűnhetett, Baross János neve némileg feledésbe is merült már az eset kapcsán, amikor a szegedi királyi törvényszék 1903. június 6-án őt magát felmentette, Fekete Lajost és Szlávik Jánost pedig vétkesnek mondta ki az etetés-ítatás vádjában indított bűnperben. Igaz, esetükben sem szabtak ki súlyos büntetést: előbbinek 700, utóbbinak 460 koronájába került a majd két évvel korábbi, törvénytelen korteskedés.⁹⁸ A szegedi perben kiszabott ítélet lehetséges okainak vizsgálata akár egy

⁹⁵ *Képviselőházi napló 1901–1906.* 8. Budapest, 1902, 34. 398–404.; az idézethez lásd uo. 400.

⁹⁶ Uo. 402–404.; A képviselők párthovatartozásához lásd *Országgyűlési almanach 1901–1906* ...

⁹⁷ A csongrádi választókerület védekezése. *Budapesti Hírlap*, 1902. november 30., 2–3.; A csongrádiak nyilatkozata. *Magyar Nemzet*, 1902. november 30., 2–3.; Erdélyi – Gombos: i. m. 275.

⁹⁸ A csongrádi választás. *Budapesti Hírlap*, 1903. június 6., 12.

külön tanulmány témája is lehet, azonban az etetés-ítatás vagy általában, bármely választási visszaélés bizonyíthatósága sokszor kis dolgokon múlhatott, bármely bírói fórum előtt. Ehhez képest már valóban csak politikailag lehetett igazolni egy teljes választókerület képviselőküldési jogának felfüggesztését. Így aztán nem tudható, mennyiben befolyásolta előbbi döntést a Schönfeld Adolf vendéglőjében vagy Hegyi Antal plébániájának udvarán biztosított ingyenes ellátás. Szintén nem teljesen világos, hogy a képviselőház bizottsága miként hámozta ki azt a 63 főt a kúriai ítéletből, akikről igazoltnak látták, hogy részt vettek az etetés-ítatásnak minősített Baross-párti vacsorákon, amikor maga az ítélet is csak hozzávetőlegesen említ legalább 100–120 főt ezek kapcsán, és a Kúriához beterjesztett kérvényben is ettől eltérő számú, 82 választó neve szerepel.⁹⁹

A Kúria elsősorban a Baross János tiszteletére adott vacsorákra hivatkozva, azokat feltétlen érvénytelenségi oknak nyilvánítva semmisítette meg a csongrádi választási eredményt, miközben az ítélet éppen csak megemlítette azt a Hegyi Antalnál összegyűlt, több mint 200 választót, akik szintén etetve-ítatva lettek. Hogy a kormányoldal szavazói szintén részesültek hasonló ellátásban, arra is csak a képviselőházi vizsgálóbizottság iratai világítanak rá. Előbbi események enyhébb megítélése véleményünk szerint azok bevett szokássá válására vezethető vissza, ezen túl pedig a választás napján biztosított ellátásra bárki tekinthetett akár megértően is, hiszen a nagy közigazgatási területtel bíró Csongrádon ez akár még szükséges ellátásnak is tűnhetett, amely máskülönben, több községből álló kerületek esetén jog szerint is megengedett volt. A választók ily módon történő ellátását csak kevesen gondolhatták a szavazatok „megfertőzésének”, a választók nagy tömegben történő, ingyenes megvendégelése mégis leginkább ekkor, 1901. október 10-én történhetett. A cél azonban ekkor már nem a szavazók korrumpálása lehetett valamilyen korabeli erkölcsi normával ellenkező cselekményben, hanem a szavazótáborok együtt tartása, melyek szervezése természetesen már korábban megkezdődött.

A dési és a csongrádi eset tanulságai. Összegzés

A két kúriai ítélet között számos hasonlóság mutatkozik, azon túl, hogy etetés-ítatás vétsége miatt veszítette el Teleky Domokos és Baross János is a mandátumát. Szintén hasonlóság, mindketten részt vettek a kifogásolt eseményeken, részességük könnyen igazolható volt a meghatározható számú, név szerint is felsorolt választót érintő cselekményben. Azonban a Kúria egyik esetben sem fordított kiemelt figyelmet a szavazást közvetlenül megelőző megvendégelésekre, és a csongrádi esetet vizsgáló képviselőházi bizottság sem látta igazoltnak a nagy arányú etet-ítatás itatás vádját.

Az országgyűlés mégis határozatot hozott Csongrád képviselőküldési jogának felfüggesztéséről. Azonban a Kúria által kifogásolt választási eredmények megítélésénél más szempontok is befolyásolhatták a döntéshozókat, mint a bizonyítható-

⁹⁹ HU-MNL-OL-K 2 A-IV-1-7. f 631–632.; 672.; 680.

ság. A képviselők számára ugyanúgy fontos lehetett a törvény rendelkezéseinek szigorú érvényesítése, a példastatuálás, az alkotmányos érzület, a kormánypárton belüli viszonyok, illetve hogy valójában egyik párt sem veszített sokat egy semleges kerület kizárásával, de befolyásolhatta őket akár a korábban megtámadott csongrádi választások magas száma is. További különбözőség, hogy míg Dés esetében elegendő volt a választást védő ügyvéd beismerése ahhoz, hogy a bíróság – ismét fontos hangsúlyozni, sajátos logika mentén – a vizsgálatot mellőzve, az eredmény megsemmisítéséről döntsön. Azonban a képviselők ingerküszöbét már nem érték el a dési választáson történtek, a kerület természetesen továbbra is méltónak bizonyult a képviselőre. Ha a dési választásokról továbbra is értesülünk a sajtóból, a hírek leginkább az 1901-ben vesztes jelölthöz, báró Dániel Tiborhoz kapcsolódtak, akit később szintén a Kúria döntése fosztott meg választási győzelmétől, mielőtt valóban képviselhette volna a kerületet. Úgy tűnik, a Dániel-pártnál Farkas Jánosnak lehetett meghatározó szerepe a kampányban. Tevékenységének döntő jelentőségű lehetett abban, hogy nagy visszhangja lett a választói csoportok más településeken történő megvendéglelésének, illetve abban is, hogy végül a Kúria elé került az ügy. Úgy tűnik, Csongrádon ezt a szerepet személyesen az ellenzéki jelölt, Hegyi Antal töltötte be, kinek életútja szintén arra enged következtetni, hogy nem hátrált meg a komoly következményekkel járó döntések elől.

A történeti vizsgálódás számára jó alapot kínált a dési és a csongrádi választás. A különféle esetek teljesebb körű feltárásához azonban lényegesen több mélyfúrássra lenne szükség, ehhez természetesen már nem mellőzhető a jelenleginél szélesebb forrásbázis sem. Ugyanakkor nehéz lenne tagadni, hogy a források alapján jóformán megragadhatatlanok azok a kezdőpontok, melyek az egyes választói táborok kialakulásához vezettek. Ezek az egyén számára adódhattak természetes módon, a megszőkásból, a jelölt által képviselt program és elvei elfogadásából vagy a valós választási lehetőség hiányából, de jöhetett az indíttatás attól a kortestől vagy hivatalnoktól is, aki rábeszéléssel, vesztegetéssel, erőszakkal vagy éppen etetés-itatással igyekezett orientálni a választót. Erre a legelső pontra azonban nem utalnak egyértelműen a források, hacsak minden forráskritikát mellőzve olvassuk a választók tanúvallomásait, melyeket az ellenoldal cáfolni igyekezett vagy válasz nélkül hagyott a bíróság előtt. Így a dési választás reggelén, Kozárváron történt vendégeskedés vagy az eseményt megelőző napokban, Csongrádon, Baross János tiszteletére adott vacsorák kapcsán is csak annyit tudunk biztosan, hogy az alkalmi politikai közösségépítés folyamatában csak egy lépésnek tekinthetők (még ha jogilag ezek kapcsán sikerült is igazolni a törvénytelséget). Előbbi végpontja már jobban meghatározható: a választás helyszínén biztosított vendéglátás. A különféle szempontok kapcsán már csak egyet szeretnénk felhozni: valójában minden képviselő-választáson lehetett egy központi gyűlekezőhely, ahol lehetőség nyílt a választók étellel és itallal történő térítésmentes megvendéglelésére. Ezzel tisztában lehettek a korabeli bírúk, képviselők is, és a választói tábor egyben tartása közös érdek volt mindenki számára.

ANGOL NYELVŰ ÖSSZEFOGLALÓK ENGLISH ABSTRACTS OF THE PAPERS

TAMÁS CSIK

“FEEDING AND WATERING” DURING THE ELECTIONS IN DÉS AND CSONGRÁD IN 1901 „Infected” Votes and Political Community Building

The essay examines the complex phenomenon “feeding and watering” through the well-known cases of Dés and Csongrád following the parliamentary elections in 1901. In both constituencies, the losing parties contested the results at the Hungarian Royal Curia, which annulled the elections, citing – among other irregularities – the large-scale provision of food and drink to voters. In the case of Csongrád, the House of Representative suspended even the right to elect a representative for this elective parliamentary term.

As neither contemporary legislation nor judicial practice provided a precise legal definition of the “feeding and watering”, this study does not seek to reassess the historical court decisions. Instead, it explores the boundary between this unlawful custom and legally tolerated hospitality by analysing the political and social conditions of the 1901 elections, the local electoral environments, and the motivations of key actors involved in the campaigns.

The analysis demonstrates that the „feeding and watering” often played a central role in the formation and maintenance of local electoral camps and thus the phenomenon goes beyond the simple bribery. Features of the contemporary electoral system – open voting, the spatial separation of voter groups, geographical distances within constituencies, local political and social relations, and forms of personal responsibility – shaped processes of temporary political community building in much the same way as practices that were later judged to be unlawful.

Keywords: elections, political community building, bribery, open voting, line warming